

-
- 4 Mellan alvaret och sundet
– en vandring i Borga hage
- 16 Den krokiga vägen till
Mosfilmovskaja
- 28 Med historien i väggarna
– Medeltidshotellet i Visby

Kulturvärden utges av Statens fastighetsverk med fyra nummer om året

Postadress Box 2263, 103 16 Stockholm

Gatuadress Järntorget 84

Telefon 08-696 70 00

Telefax 08-696 70 01

E-post kulturvarlden@sfv.se

www.sfv.se

ISSN 1104-845X

Ansvarig utgivare och redaktör

Hans Landberg

Artikelförfattarna svarar för artiklarnas innehåll. Endast artiklar signerade sfv samt s. 3 uttrycker myndighetens åsikt.

Medverkande i detta nummer

Mats Carlsson Lénart, Bo Jonsson, Hans Landberg, Sophie Malmros, Göran Parge, Monnica Söderberg.

Foto/illustrationer

Anders Bodin 38c; Nina Broberg 2, 3; Mats Carlsson Lénart 19, 20, 23b, 24, 25, 26, 27; Åke E:son Lindman 16, 39b; KBS-U 18, 21, 22, 23a; Thomas Fahlander 4, 6, 7, 8, 9, 10; Sophie Malmros 28, 29, 30, 31, 32, 33; Martin Naucclér 12, 13, 14, 15; Göran Parge 34, 35, 36, 37; Anders Rööf 38a; Björn Svanstein 39a.

Omslag

Medeltidshotellet i Visby.

Foto: Sophie Malmros.

Produktion Statens fastighetsverk

Layout och typografi Marie Glase

Tryckeri Trydells, Laholm

Prenumeration Se sista sidan!

www.kulturvarlden.se

Utges av Statens fastighetsverk

Hans Landberg, redaktör:

Välkommen till Kalla kriget, skriver Mats Carlsson Lénart i artikeln om kustartilleribatteriet på Arholma i det här numret av Kulturvärden. Batteriet på skärgårdsön i Roslagen stod klart att tas i drift 1968; sex år efter att Kubakrisen fått världen att inse hur bräcklig freden var och hur skrämmande snabbt embryot till ett nytt världskrig kunde växa. Det gick bra den gången och Kalla krigets befästningar har blivit museer.

Berlinmurens fall 1989 och hela Sovjetunionens sammanbrott ett par år senare gjorde att freden åter kändes evig och orubblig. Till och med de allra modernaste kustbefästningarna är nu museala. Det så kallade ERSTA-batteriet på Landsort, som byggdes så sent som i slutet på 1970-talet och var topphemligt till helt nyligen, överförs nu från Fortifikationsverket till Statens fastighetsverk. Det ska bevaras som en del av vårt kulturarv för att i framtiden kunna berätta om en tid då den store grannen i öster upplevdes som ett påtagligt hot.

I det här numret av tidningen kan vi även läsa om hur det gick till då Sveriges ambassad hamnade där den hamnade i Moskva. Det är en berättelse om diplomati under ett iskallt politiskt klimat och om Statens fastighetsverks föregångare Byggnadsstyrelsens försök att nå en uppgörelse med sovjetstatens politiker.

I höst, då USA avtalat om att bygga antimissilbaser i Polen och Ryssland svarat med egna baser i Kaliningrad, då ryska trupper gått in i Georgien och forna sovjetrepubliker söker medlemskap i NATO, känns Kalla kriget mer aktuellt än på flera decennier.

Onekligen är Kalla kriget något som gör sig bättre på museum – låt oss hoppas att det håller sig där.

3 LEDARE Kulturmiljöerna
– tiger som muren

4 Mellan alvaret och sundet
– en vandring i Borga hage

12 Välkommen till Kalla kriget!

16 Den krokiga vägen till
Mosfilmovskaja

25 Svenskhuset i Tolstoy's kvarter

28 Med historien i väggarna
– Medeltidshotellet i Visby

34 Hudspecialisterna på Läckö

38 Notiser

40 Halva kungariket är ditt
(och ryms på 400 sidor)

4

25

28

40

www.kulturvarlden.se

Kulturmiljöerna – tiger som muren

KUNGLIGA SLOTTET i Stockholm, Läckö slott och Varbergs fästning med flera av våra förnämsta kulturmiljöer i det nationella kulturarvet tiger som muren i den allt mer intensiva diskussionen om den framtida kulturpolitiken. Namnkunniga företrädare för aktiva konstnärer av alla de slag slår nu på olika sätt vakt om sina revir i kampen om de framtida resurserna på kulturområdet när den nationella kulturpolitiken utreds. Skuggutredningar bildas för att ta vara på och driva de aktiva kulturarbetarnas intressen. I massmedias kulturspeglings ligger fokus på det kulturliv som skapas genom teater och musik med flera konstnärliga aktiviteter. Möjligen kommer kulturmiljöerna in i bilden när kulturnyheter av annat slag saknas. Även denna sommar har det funnits exempel på det.

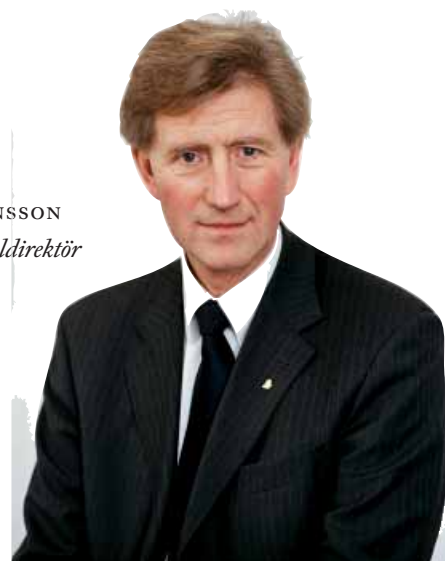
Självklart blir det politiska intresset mer markant när det finns företrädare för aktiva kulturarbetare som för fram sina krav jämfört med kulturmiljöer som inte själva kan stå upp och göra sig gällande i den allmänna kulturpolitiska debatten. De aktiva kulturverksamheterna gör sig därmed också gällande när resurserna för själva kulturverksamheten ställs mot resurserna för att bevara och utveckla de kulturmiljöer där kulturaktiviteterna bedrivs. Här

behövs bland annat mer av nära samverkan mellan berörda parter för att få en bättre balans så att kulturmiljöer med starka symbolvärden i det nationella kulturarvet även framgent kan vara i stånd att hysa viktiga kulturverksamheter.

När det gäller kulturmiljöerna skulle man i jämförelse med det mer aktiva kulturlivet och speglingen av detta i massmedia kunna tala om en talande tystnad. Tysta som muren men ändå inte helt utan förespråkare. En tom pratbubbla kan vara talande för att symbolisera kulturmiljöfrågornas betydelse i kulturdebatten.

Sedan är det en annan sak att förvaltare av kulturmiljöarv självklart genom olika slag av utredningar visar på behovet av resurser för att rädda omistliga kulturvärden från förfall. Det kan också leda till resultat. Men en del av problembilden är att för det mesta går det att dröja något eller flera år med åtgärder för att hålla kulturarvet i stånd. Det betraktas därmed självklart inte lika akut som exempelvis bidrag till en teatergrupp som skulle behöva upplösas om inte bidrag utgår. Däremot visar erfarenheterna tydligt att ju längre man väntar med underhållsåtgärder desto dyrare blir det.

BO JONSSON
Generaldirektör

Badplatsen vid Sandviken.

Mellan alvaret och sundet – en vandring i Borga hage

MONNICA SÖDERBERG, *frilansjournalist*

Naturreseptatet Borga hage på Öland är granne med Borgholm och Solliden och sträcker ut sina 163 hektar skogs-, ängs-, kärr- och strandmarker mellan Borgholms slott och Kalmarsund.

Borga hage blev naturreseptat 1932 och är ett av de äldsta i Kalmar län. Marken ägs av Statens fastighetsverk och förvaltas av länsstyrelsen.

Området ingår i EU:s ekologiska nätverk av skyddade områden, Natura 2000.

Kamäxing.

BORGA HAGE, Borgs hage, Borgholms oxehage, Slottshagen eller Slottsskogen – detta markområde nedanför Borgholms slott har haft många namn genom tiden!

En solig junidag har jag stämt möte med Christina Erlandsson som är tillsyningsman och naturvårdsvakt i Borga hage – en ansvarsfull uppgift.

Familjen Erlandsson har bott här i fem generationer, sedan början av 1860-talet.

Christinas farfarsfarfar, mjölnaren Erland Petersson, var änkekman när han kom till Borga hage. Hans son August Erlandsson och sonhustru Sofia byggde en stuga och en ladugård mitt inne i skogen. Stället fick namnet Lugnet. Erland stod till en början för arrendet till Borgholms kungsgårds arrendator, som i sin tur var arrendator under Kronan.

Torpen i Borga hage anlades vid mitten av 1800-talet. I det nuvarande reservatet fanns fem torp. Enligt kontraktet skulle torparna, förutom dagsverken på kungsgården och skötseln av torpen, ha tillsyn över den växande skogen och bevaka så att det inte förekom olovlig jakt, tjuvfiske, vedhuggning eller annan skogsåverkan.

– Den som först avlönades för skogsvaktarbetet var min farfar Karl Erlandsson, berättar Christina.

På Lugnet växte fem barn upp. Flera av dem emigrerade till Amerika men yngste sonen Karl, alltså Christinas farfar, stannade hemma och kom att arrendera torpet Bergdala. År 1921 skrev han till Kungl. Maj:t och begärde att istället för dags-

verksskyldighet till kungsgården få betala torparrendet kontant till Kronan. Detta beviljades.

Bergdala blev kronatorp och lydde under Kungl. Domänstyrelsen. Karl blev skogsvaktare för Domänverket. Christina växte upp med Borga hage och med familjens uppdrag. Hon lyssnade, lärde och hjälpte till.

År 1974, då hennes far Lennart Erlandsson dog, efterträdde hon honom som skogsvaktare och när modern dog 1993 tog hon över markarrendet. Hon arrenderar i dag jordbruket av Statens fastighetsverk.

Fadern hade även arbetat i trädgården på Solliden och modern hade bland annat haft tjänst i Sollidens kök. Precis som sina föregångare är Christina också hantverkare på 'fritiden' med eget krukmakeri.

RÖJER, RÄFSAR OCH BRÄNNER

Vi går längs Bergdalavägen och in mot höjden där Borgholms slott vilar.

SFV håller två farbara och handikappanpassade vägar öppna i Borga hage – Bergdalavägen och Strandvägen – som går strandnära från Villagatan in mot Solliden. Övriga vägar och stigar är länsstyrelsens ansvar. Skötseln är Christina Erlandssons uppdrag och hon tycker om kontakterna med både SFV och länsstyrelsen.

Christina sköter vägar och stigar, röjer buskar och träd, räfsar och bränner ris, kontrollerar och lagar staket, räcken och trappor, ser till så att alla skyltar är ok, sköter slättern med traktorn och plockar upp skräp efter besökare. Då och då är hon guide. Hon gör även akututryckning-

ar vid vindfällan men överlåter numera jobbet med motorsåg på sonen som gått på skogsgymnasium. Hennes hästar och inlånade kor håller betesmarken öppen.

En ny sträckning av Bergdalavägen gjordes då Borgholms nya idrottsplats anlades 1963–64. Stora stenar från inlandsisens tid sprängdes bort och flyttades med bulldozers.

– Pappa var imponerad av vad maskinerna kunde göra, minns Christina.

En del stenflisor hamnade i trädstammarna. Vi ser hur barken buktar och bildar som en sårskorpa kring dem. Sten från Borga hage, en mörk granit, togs till gravstenar vid 1900-talets början, före reservatets tid.

Bergdalavägen kantas av skog, mest bok, hassel och ek. Här har ekorrarna sitt nötskaffereri.

Allt som allt finns 27 olika trädslag i naturreservatet. Inplanteringar vid olika tidsepoker, rymlingar från Borgholm och Solliden, och växter som på annat sätt kommit hit genom naturens egna krafter bildar vegetation.

ÄPPELTRÄD OCH EKAR

Stigarna längre in i reservatet leder till rester av torpprunder där fruktträden ännu blommar och ger frukt. Christina nämner augustipäron och äpplesorter som Ölands kungsäpple, Astrakan, Säfstaholm och Borgherran, även kallade Bullerhus då kärnhusen skallrar när man skakar frukten. Torparna kunde skaffa en del ympar från kungsgården genom att köpa kontant eller betala med arbete.

Gamla källaren vid Bergdala.

Någon har återkommit år efter år och ristat i barken.

Borgholms slottsruin blickar ner från slottsbranten över blomsterängarna på Bergdala.

Svaveltickan har angripit en gammal skörpil.

Karl IX hämtade ek och äppelträd till Nyköpingshus från Borga hage.

– Det står i ett brev från den tiden, att de små ektelningarna har klarat resan väl, vet Christina.

Vi fortsätter längs Bergdalavägen. Växtligheten är nästan tropisk härinne och fåglarnas sång hörs ekande och ihärdig. I reservatet finns bland annat gök, näktergal, hackspett, spillkråka, skogsduva, ringduva, törnsångare, halsbandsflugsnappare, stare och kaja. De två sistnämnda äter ekvecklarlarver och räddar på så vis ekarna från att dö.

– Larverna gick hårt åt ekarnas lövverk under flera år, och när ljusförhållandena på det viset förändrades i skogen fick annan vegetation chansen att växa, bland annat alm, upplyser Christina.

Lövträdens kronor bildar skön skugga

över oss, som ett skyddande parasoll mot de heta solstrålarna. En bit från vägen ser vi ett litet nybygge, en Mullekoja. Christina berättar att många barn leker här. Hon vet själv hur roligt det kan vara att leka i naturen.

– Det man är rädd för är man inte rädd om, säger hon och fortsätter: Det handlar om människors okunskap om naturen i allmänhet, okunskap som ger rädsla och att barn inte alltid kan lära sig av sina föräldrar längre. Dagis och förskolor i Borgholm tar med barnen till Borga hage varje vecka.

DJUREN HÅLLER MARKERNA ÖPPNA

Bokarna står med raka stammar medan ekarna kämpar i deras skugga. I en bokstam har, som vi tror, ett och samma par ristat in sina initialer från 1984 till 2001.

Inlånad boskap betar i reservatet och håller strandängarna ner mot sundet öppna.

Tillåtet är det inte. Reservatsregler gäller!

Murgrönan suger sig upp för trädstammarna. Den har återhämtat sig efter de kalla vintrarna 1939–41 då bara den markslingrande murgrönan klarade sig.

Enligt skötselplanen ska all död ved sparas, men träd som fallit eller hotar att falla ner över stigar och vägar får tas bort men lämnas kvar inom området. Ris körs bort och bränns.

I början av reservattiden förbjöds slåtter och bete men återupptogs ganska snart igen.

– Jag har, som sagt, egna hästar och lånar in nötkreatur som betar i reservatet ner mot strandängarna och havet. De gör ett bra jobb med att hålla markerna öppna, säger Christina.

Vi passerar Bergdala där den styva lerjorden håller fukten, vilket är bra för syre-

ner, krolliljor och prästkragar i Christinas trädgård.

Nu är vi framme vid skogsbrynet. Där växer den fridlysta silverviolen, *Viola alba*.

– Den vill ha sol i ansiktet och lä bakom ryggen, berättar Christina medan hon letar i gräset efter violtecken. Bladverket är friskt grönt men blomningstiden förbi. Vissa år blommar violen redan i mars. Här i trakten har den sin enda förekomst i Norden.

I boken *Borgholms kungsgård – om naturen och människorna på en öländsk kungsgård* berättas om hur violen hamnade här; kanske var den en gång inplanterad i slottsträdgården. Johan III:s gemål Katarina Jagellonica kom ju från Polen, där silverviolen växer vilt – hade Johan kanske fört in den för hennes skull? En mindre romantisk förklaring vore att den helt en-

kelt följt med som ogräs när man planterat vinstockarna. De köptes på 1570-talet från Tyskland där silverviolen finns i landets södra delar.

ALMSJUKANS OFFER

Vi lyfter blicken från violbladen och ser bort mot Borgholms slott, som vilar på höjden. Vilken mäktig syn! Slottet brann år 1806. Statens fastighetsverk genomför sedan flera år ett omfattande restaureringsarbete på ruinen.

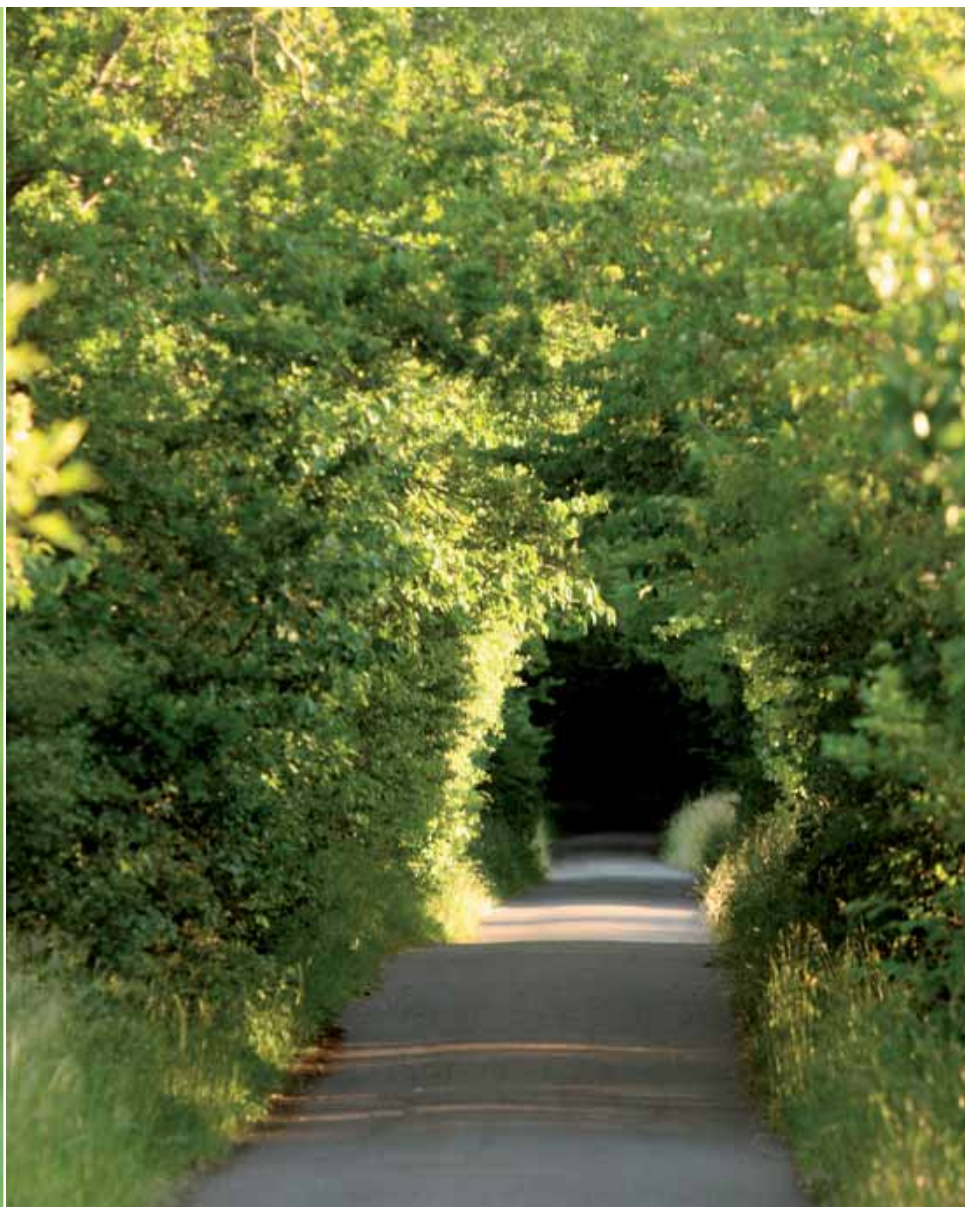
På slottsalvaret har SFV även låtit röja så att åsen vid Borgehage by är frilagd som förr. Röjningsarbetet fortsätter i höst.

Nu ser där ut som det gjorde när vi var barn. Det är fint, har Christina hört de äldre Borgehagebönderna säga.

Vi fortsätter längs med foten av slottsbranten, som är täckt av välslipade ste-

Skogsnycklar.

Strandvägen löper här och där genom tunnlar i lövverket.

nar från den tid då inlandsisen drog sig tillbaka. Stentäcket består av kalksten och gråsten. Här växer skogsalm. Den är 100–250 år gammal. Kronorna hänger ut från branten. Så vackert! Men kanske inte så länge till, för några träd är drabbade av almsjukan. Det sörjer Christina. Inom sfv diskuteras hur man ska åtgärda almsjukan. Eva Grönwall, kulturarvsspecialist, svarar så här:

– Träden kommer successivt att dö och stå kvar med nakna kronor. Då området är ett naturreservat är det bara de träd som innebär en säkerhetsrisk som kommer att tas bort, alternativt fällas och få förmodna på marken. Nu finns där lite andra trädarter också, så slänten kommer inte att bli utan träd. Det är viktigt att alternativ till almen gynnas så att jorden i den branta sluttningen hålls bunden av rotsys-

Christina under det gamla äppelträdet vid torpet Lugnet som hennes farfarsfar brukade.

tem. Det är en stor förlust att förlora ett så vackert skogsträd som almen men naturen kommer på sikt att hitta ersättare.

TROLLDRUVA I HELVETESBACKEN

Ek, lönn och hassel blandar sig in bland almarna. De får välbehövligt ljus och kan på sikt förändra brantens utseende. Flädern lockar till sig fåglar. Här finns också rikligt med krusbär. – Här bor skogsduvor. I ek- och hasselskogen bor ringduvor, upplyser Christina.

Vi följer nu en stig. På ena sidan finns branten och på den andra en kalkstensmur som förr inhägnade djurens betesmark. Muren var delvis raserad men restaurerades 1983. Grinden kallades Helvetesgrinden och backen upp mot slottsruinen Helvetesbacken. En grindstolpe i ek står fortfarande kvar.

Här växer trolldruva, sårläka och spansk körvel, den senare på rymmen från slottet. Platan och järnek kommer från Solliden. En illgul svavelticka har angripit en 150 år gammal skörpil, *Salix fragilis*.

– Skogsbingeln förekommer på våra 100-lappar tillsammans med Linné, säger Christina och vi böjer våra ryggar och kollar det friska, flikiga bladverket. Linné kom till Öland den 1 juni 1741, bland annat med uppdrag att söka växter till gagn för apotekarnas medicintillverkning. Sår-läkan var en sådan bra växt enligt honom.

KAFFETORPET

Nu beger vi oss till Kaffetorget, som ligger utanför reservatet. Vi är te- och kaffesugna! När vi satt oss ner vid ett bord frågar jag Christina Erlandsson vad som fascinerar henne mest med Borga hage. Efter en stund svarar hon:

– Skogen, stranden och havet. Närheten till alvaret, slottsruinen och Solliden. Här är nära till allt. Till Borgholm. Den omväxlande naturen gör väl att besökare återkommer år efter år. Många tycker att naturen är exotisk. När jag har varit iväg härifrån några dagar och kommer hem, då tänker jag: Oh, vad skönt att komma hem till skogen! Det gör mig ont när jag ser träden sjuka. De skänker oss sin skugga och skönhet, sin ved och sin frukt. Jag älskade att klättra i träd när jag var liten.

Kaffetorget ligger på Baltiska ishavets avlagringar. Tala om urtidsmark! Det var då, för cirka 11 000 år sedan, som Öland troligen reste sig ur havet.

Torget kan man få kika in i. Det kallas även Slöjdartorget då torparna som bodde här vid 1800-talets slut var skickliga slöjdare.

Christina berättar att Kaffetorget i slutet av 1800-talet blev ett omtyckt utflyktsmål för många Borgholmsfamiljer. De brukade träffas på sensommaren och äta spicken sill med färskpotatis. De tog med sig sill, matbröd, kaffebröd och kaffebönor, men potatisen grävdes upp från torpets land och kaffet kokades av torparhustrun. Kon lämnade grädde. Försäljningen av potatis och kaffe gav en extra slant till torparfamiljens försörjning. Senare övertogs kaffeserveringen av Ölands kulturminnesförening och nu sker den i Sollidens och kungaparets regi.

LUGNET

Vi reser oss och vandrar vidare. Stigen och trappan leder nerför Ancylusvallen. Christina har nyligen byggt nya räcken

till trappan och stått på stege för att rensa trädskronorna så att vandrare ska kunna gå raka utan att få grenar i ögonen. Parallellt finns en gång att ta istället för trappan. Stigen kontrolleras så den är jämn att gå på. Uppstickande stenar tas bort och nytt grus läggs på efterhand. Allt är Christinas jobb.

Intill stigen växer orkidéer, bland annat Sankt Pers nycklar. Trädgårdskaprifol och vildkaprifol klänger i buskar och träd.

Nu går vi på mark efter det salta Litorinahavet, som avlöste Ancylussjön. Mellan urtidsvallarna ligger Borga hages kärr.

Vi närmar oss torpet Lugnet. Nyligen raserade någon eller några de sista lämningarna. Christina säger sorgsen att hon är fast besluten att försöka bygga upp det igen.

– Boningshuset bestod av två byggnader utan dörr emellan. Det fanns istället två ytterdörrar att passera när man skulle gå från köket till kammaren. Två stugor hade flyttats hit och satts ihop, berättar hon.

Om sommaren slog Sofia upp sin vävstol på logen. Efter dagens slit vävde hon trasmattor och textilier för hemmets bruk.

Hon höll logdörren öppen för att få in sommarkvällens ljus. August hade skomakeri i en liten bod.

Fruktträden står kvar från deras tid, Astrakan och Borgherrar. Christina sköter ängen som sina förfäder. Under 150 år har den inte fått ett korn konstgödsel. Den är en hektar stor och artrik. Humleblomster, ängskavle, smörblomma, skogsnycklar, Jungfru Marie nycklar, nattviol, nävor... Efter en stund i detta blomsterparadis tar

vi oss vidare med försiktiga steg för att inte skada minsta blad.

EKELINTORPET

Stigen som vi nu går på breddades och grusades med AMS-medel 1968.

– Vi fortsätter att röja för att hålla bredden och få högt i tak. Men en del sträckor är medvetet gjorda som tunnlar där lövträdens kronor bildar tak, säger Christina.

Ekarna här är 200–300 år och yngre. Vid mitten av 1700-talet fanns inte mycket skog här, bara några enstaka ekar som gav ollon till svinen och ved till kungsgården. Vintertid for man med slädar över Kalmarsunds is och köpte ved i Småland, berättar Christina.

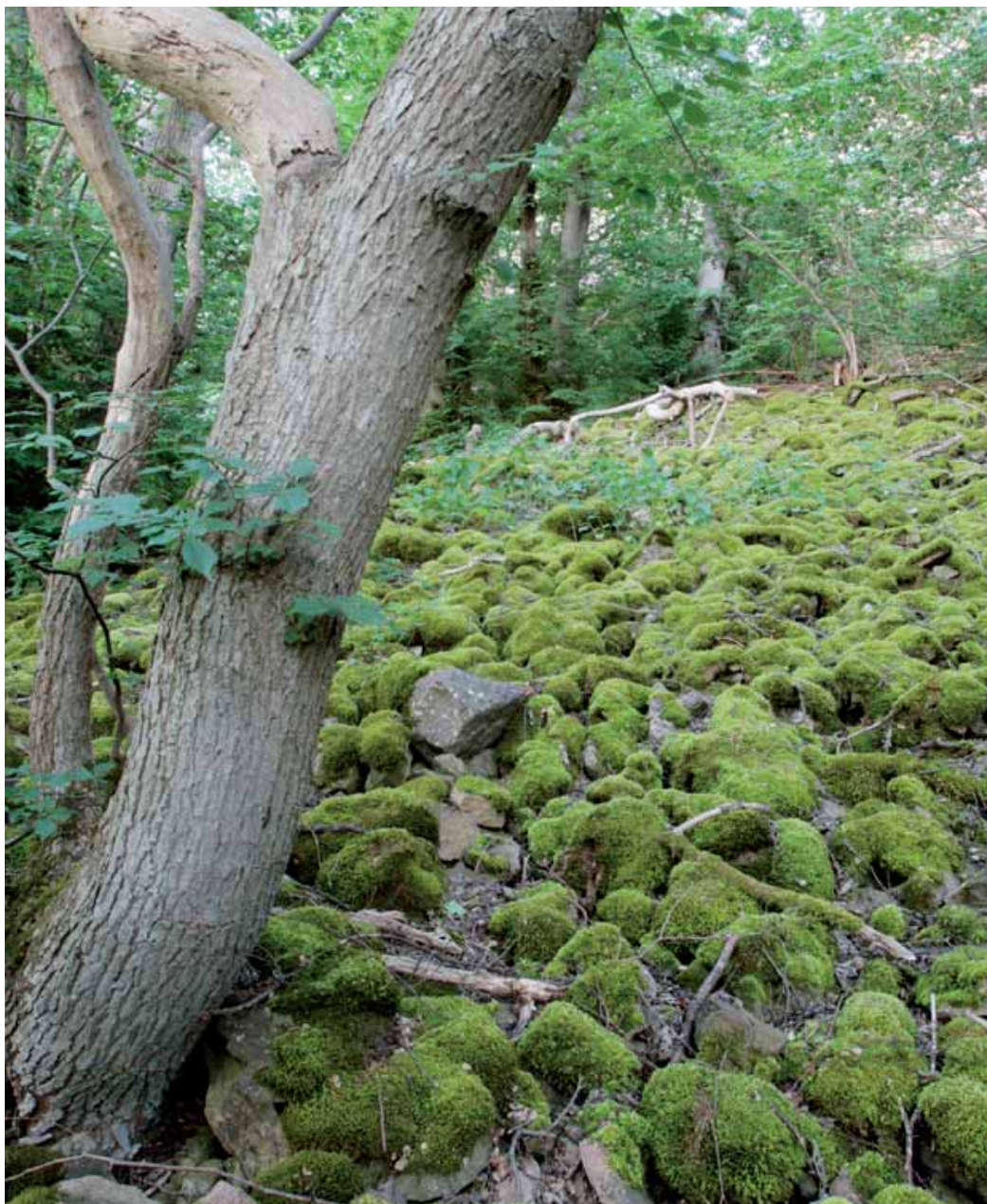
Ek planterades på flera platser på Öland, bland annat vid Borgholms kungsgård, för flottans behov.

Vi passerar ännu en torprest, Ekelintorget. Torparen var skräddare. Han hade ingen brunn utan en stenskodd källa i skogen. Här fanns körsbär, plommon, äpplen och päron. Några fruktträdsrester återstår. Vildapeln blommar med rosa blommor. Härifrån ser vi Sollidens inhägnad.

Nu når vi strandområdet. Här växer benved, hagtorn, grävvide, vass och hundkäck. En vinterklematis klänger upp i en ensam ek. Vassen och grävidet kunde ha brett ut sig om inte Christina och hennes son varit mycket flitiga med att röja med lie och röjsåg. Ett hårt jobb. Christina skapar landskapsbilder med sin lie. Apropå naturvården säger hon: Det ska inte se ut som du har röjt. Det ska se ut som om det alltid sett ut så här, lärde mig kronojägaren Sven Lundgren. Tofsvipan kom igen

I bombkratrarna finns fortfarande ingen växtlighet, trots att det gått 66 år sedan bomberna fälldes och exploderade.

Slutningen upp mot slottsruinen är brant och svårframkomlig.

Luddtåtel.

och häckar sedan år 2002 då vi började slå strandängen och tog bort vassen. I år har vi också haft ett 30-tal grägäss på besök.

Från vassområdet ser vi ut mot Kalmarsund och en ridå av alar. Vi går ett stycke på Strandvägen men viker strax av och tar in på stigen till Sjöslätten med Fyrudden och Fyrträdgården.

Stranden är stenig men ett bra badställe, för de få som hittar hit!

KRIG OCH BOMBER

Vi lämnar denna idyll för att istället hamna vid ett otrevligt minne, en bombkrater från andra världskrigets dramatik. Borga hage var inte förskonad.

Vi står vid kratern medan Christina berättar. Ett bombplan från främmande land

kom in över Öland vid midnatt den 24 juli 1942. Borgholms slott var troligen målet men bomberna fälldes i Borga hage, inte långt från Bergdala.

I Borgholm hade det varit dans på Badrestaurangen vid hamnen. Staden var inte mörklad. Folk hade börjat bege sig hemåt i sommarnatten. Då kom ett plan in över skogen och det smällde till. Himlen lystes upp som av eld.

– Åtta sprängbomber fälldes totalt. Alla missade slottet, Bergdala och fyren. Folk var förstås rädda. Hela vårt hus lyfte men ingen kom till fysisk skada. Hemvärnet och militärledningen var här inom en timme och spärrade av området, berättar Christina.

Ingenting växer i kratern ännu efter 66

år. Men runtomkring lever Borga hage.

Vi ser ut över Kalmarsund igen medan Christina talar om Slakvägen, som gick mellan havet och kungsgården, och det slitsamma och tunga arbete som utfördes där. Man körde till stranden med ox och vagn för att hämta slak, det vill säga tång till kompost som gav ett gödseltillskott. Så fick vägen sitt namn.

Efter många timmars vandring i Borga hage är det dags att tacka Christina Erlandsson för guidningen. Jag återvänder till fastlandet – en stor naturupplevelse rikare. **KV**

Välkommen till Kalla kriget!

MATS CARLSSON LÉNART, *frilansjournalist*

Batteri Arholma var tills nyligen en av Sveriges bäst bevarade hemligheter. Nu är denna förhållandevis moderna, flera våningar stora försvarsanläggning en av landets mest spännande besöksupplevelser.

ÅRET 1962 var ett av de mest dramatiska åren under Kalla kriget. Under några dagar i oktober stod världen på randen till kärnvapenkrig. Amerikanska spaningsflygplan upptäckte att Sovjetunionen höll på att uppföra baser för kärnvapenbärande raketer på Kuba, mer eller mindre i USA:s omedelbara närhet. USA hade planer på att invadera Kuba, något som i så fall sannolikt lett till krig med Sovjet. Denna period då världen balanserade på randen till storkrig har gått till historien som Kubakrisen.

Samma år började batteri Arholma att byggas – en hypermodern kustförsvarsanläggning djupt inne i en klippa i nordligaste delen av Stockholms skärgård. Hotet från öst upplevdes som mycket starkt av svenska militärer och politiker. Batteriet ingick i det system av kanoner och mineringar som skulle stoppa en fientlig invasion av Sverige.

MÅNGMILJARDSATSNING

I Stockholms norra skärgård fanns det fyra möjliga inseglingar för en invasions-

flotta och i slutet av 1950- och början av 1960-talet satsades åtskilliga miljarder i dagens penningvärde på avancerade underjordiska anläggningar för att försvara dessa strategiska sjöleder.

Batteriet som var färdigt 1968 – samma år som sovjetiska tanks rullade in i Prag och gjorde slut på den så kallade Pragvåren – hade ingen bemanning i fredstid utan användes endast under övningar med krigsförbanden. Men anläggningen hölls startklar inför en eventuell mobilisering genom regelbunden tillsyn och underhåll av försvarets personal.

VIKTIG ÄNNU PÅ 80-TALET

Efter en period av viss upptining och spänning under 1970-talet blev Kalla kriget åter riktigt kallt runt 1980. På julen 1979 invaderade Sovjet Afghanistan, en aggressiv handling som höjde spänningen även i Östersjöområdet. Och ännu värre blev det på hösten 1981 när en stor sovjetisk ubåt ertappades med att ha gått på grund långt inne på svenskt skyddsområde i Karlskrona skärgård. Sovjetiska

örlogsfartyg samlades ute vid territorialvattengränsen och ett fritagningsförsök fruktades. Något sådant blev det ju aldrig men kränkningen 1981 följdes av ett stort antal misstänkta ubåtskränkningar under 1982–83.

I det läget, för bara 25 år sen, satsades ytterligare stora summor på att modernisera och förbättra batteri Arholma. Men bara några år senare var anläggningen omodern. Sista gången den användes var 1992. Därefter lades den i malpåse men behöll sin topphemliga status ända fram till i början av 2007.

BLEV OMODERN

Det som hände var förstas att Sovjetunionen och hela Warszawapaktsblocket föll ihop mer eller mindre som ett korthus i slutet av 1980- och början av 1990-talet. Det fanns inte längre någon aggressiv hotfull jättefiende i öster. Samtidigt hade den globala tekniska utvecklingen skapat nya kraftfulla precisionsvapen med stor inträngningsförmåga. Under Gulfkriget 1991 blev det uppenbart att de svenska

Batteriet på Arholma stod färdigt 1968, mitt under Kalla kriget.

Batteriets stridsledningscentral ser med sina dataskärmar så modern ut att många frågar sig om det verkligen är ett museum.

Kanonen var helautomatisk och kunde skjuta 35 skott i minuten. Den laddades med magasin som rymde 16 skott vardera.

berganläggningarnas tid var ute. De nya kryssningsmissilerna skulle lätt kunna styras in i batteriernas ingångar och slå ut de anläggningar som bara något decennium tidigare ansågs vara så säkra.

Därför inleddes för några år sedan en massiv avveckling av åtskilliga hundra, tidigare hemliga berganläggningar runt Sveriges kuster. Nästan alla dessa stora och små, till det yttre nästan helt osynliga berggrum har återställts, det vill säga fyllts och murats igen för alltid. Men batteri Arholma har av staten sparats åt eftervärlden för att visa upp en autentisk miljö från det Kalla krigets dagar. I januari 2008 överlämnades batteri Arholma till Statens fastighetsverk och berganläggningen är nu ett statligt byggnadsminne.

POPULÄR SEVÄRDHET

Redan under fjolåret öppnades de före detta militära byggnaderna ovan jord vid batteri Arholma som vandrarhem och kafé och nu i år har själva berggrummen invigts som besöksattraktion. Satsningen har blivit en succé och under sommaren

har 3 000 personer gått på guidade turer i berget som tills så nyligen var en hemlig del av Sverige.

Batteriet ligger på norra delen av den bekanta ön Arholma, känd som Stockholms skärgårds nordligaste utpost. Med passbåten kommer man från Simpnäs till den mysiga lilla skärgårdsbyn med handelsbod, pensionat, dansbana och kapell. Och över alltsammans tronar Arholma båk, ett mäktigt sjömärke i dessa vatten. Norrut från byn går en liten väg cirka en kilometer in i skogen. Förr slutade den vid en anonym stängd grind i ett taggtrådsstängsel men nu välkomnas man till Arholma Nord, som besöksmålet kallas.

ALLT KRETSADE KRING PJÄSEN

Hela den stora anläggningen i berget kretsar kring ett enda väldigt vapen, en 10,5 cm boforskanon som om det behövdes kunde skjuta 35 skott i minuten. Kanonen står likt en väldig skulptur eller installation kvar uppe på berget, eller på 'hjässan' som det heter på artillerispråk.

Batteriet hade bara en enda ingång, väl

dold bakom maskeringsnät i en tunnel i ett buskage. Sedan anläggningen blev civil har dock även en nödutgång anlagts. Tunneln som leder in i berget från den yttersta gallerdörren är cirka 75 meter lång. Först där inne går man in i själva berganläggningen genom dubbla jättedörrar med en tryckvågssluss emellan. För luften finns filter som ska skydda bergets inre mot kemiska och biologiska stridsmedel.

Batteri Arholma har tre våningar, med en fjärde våning alldeles uppe under själva pjäsen. I den understa våningen finns den stora verkstaden som gjorde alla stora och små underhålls- och reparationsjobb som gällde artilleripjäsen. Inne i batteriets stridsledningscentral med datorer och radarskärmar frågar sig många nog om detta verkligen är ett museum – så pass modern framstår anläggningen.

SKULLE SLÅ UT JÄTTEFARTYG

Övningarna under vilka batteri Arholma var bemannat gick ut på att en fientlig flotta var på väg mot Sverige. Enorma landstigningsfartyg av typ Polnochny el-

Så länge landet inte befinner sig i krig tycks det vara förenat med vissa problem att uppsöka toaletten i batteriet.

Det var trångt i berggrummets förläggningar. 110 man sov i skift och delade på 60 sängplatser.

Strömbrytaren pekar på fred. Det känns på något sätt betryggande.

I den gamla manskapsbaracken finns i dag kafé och olika utställningar.

ler Alligator, med vardera kanske 3500 man ombord, skyddades av stora tungt bestyckade örlogsfartyg, till exempel över 200 meter långa kryssare av Sverdlövklass. Batteriets uppgift var att slå ut landstigningsfartygen och man siktade på aktern där maskineriet fanns. Fartygen skulle inte släppas närmare än en mil från kusten. Skotten från 10,5 cm-kanonen på batteri Arholma kunde nå mål upp till 22 kilometer bort.

Kanonen var helautomatisk och i maskinrummet förvarades 750 stora skott som skulle räcka ett tag. Varje magasin hade 16 skott och det fanns 8 magasin. Man kalkylerade att det behövdes ett magasin för varje mål. Magasinen matades på ett system av räls fram till hissanordningen som drog upp skotten i kanonen. Varje skott vägde 37 kilo.

Under övningarna var mycket stora områden till havs avlysta av militären. Men ändå avlossades inte fler än 269

skott totalt under de cirka 25 år som anläggningen stod i beredskap, det berättar räkneverket på kanonen. Det sista sköts 1992.

KUNDE HÅLLA UT LÄNGE

Batteriet var byggt för att kunna hålla ut mycket länge med stängda dörrar. Förråd och bränsle fanns för minst en månad. Styrkan inne i berget på cirka 110 man sov i skift och delade på 60 kojplatser. Bara batterichefen hade eget rum. För att inte tappa dygnsrytmen i berget ändrades belysningen på kvällarna från vanliga lysrör till lätt rödskimrande så kallad brunbelysning som skulle ge en känsla av kväll och natt.

Ett trettiotal liknande stora anläggningar fanns längs Sveriges kuster, framförallt vid Östersjön. I dag är nästan bara Arholma kvar. SFV:s arrendator har satsat stort på att levandegöra berget för sina besökare. I slafarna ligger soldater och snar-

kar. I det stora köket skramlar det från matlagningen. I sjukrummet behandlas en av soldaterna. Guiderna har utbildats av en före detta batterichef. Allt för att ge dagens människor en känsla av hur det var under tiden som nu lyckligtvis är historia, det Kalla kriget.

Och kanske det bland besökarna även finns någon enstaka före detta sovjetisk officer eller agent som på tiden då det begav sig hade som högsta önskan att komma in här och se hur det neutrala Sveriges skydd mot deras stolta flotta och trupper såg ut. **KV**

Den krokiga vägen till Mosfilmovskaja

MATS CARLSSON LÉNART, *frilansjournalist*

Det tog närmare 50 år innan Sveriges dröm om en egen ambassad i Moskva kunde förverkligas. År 1960 var allt klart för byggstart på en drömtomt med utsikt över hela Moskva tills Sovjet en dag plötsligt stoppade hela projektet. Först 12 år senare kunde ambassaden invigas – på en annan tomt.

I SAMBAND MED ryska revolutionen 1918 bröt Sverige de diplomatiska förbindelserna med Ryssland och de svenska diplomaterna (bland andra den senare så kände radiomannen Sven Jerring) lämnade dåvarande Petrograd och det hus vid Engelska kajen med utsikt över Nevafloden som Sverige köpt i början av 1900-talet. Bolsjevikerna såg omgående till att Moskva blev det nya Rysslands – Sovjetunionens – huvudstad.

När huset vid Neva med det svenska riksvapnet ovan porten år 1924 återgick till Sverige, i samband med att vårt land upprättade diplomatiska förbindelser med Sovjetunionen «befann det sig i ett stinkande skick sedan marinsoldater varit inkvarterade i huset och slagit sönder

klosetterna och fyllt ledningarna med al-lehanda orenlighet». Så beskrevs läget av C. G. von Heidenstam som då var Sveriges chargé d'affaires i Sovjetunionen.

Fram till 1938 fanns Sveriges generalkonsulat i Leningrad i byggnaden vid floden. Det året tvingade Stalin alla utländska beskickningar i Leningrad att stänga. Först 1953 kunde en uppgörelse nås som innebar att Sovjet köpte den gamla svenska statsfastigheten för 1390000 rubler. Den hade då redan i många år använts som teknisk skola och fungerade som sådan fram till 2006 då den såldes till privata intressenter, och planer finns på att göra om den gamla svenska legationen i S:t Petersburg till hotell. Återstår att se om de tre kronorna som fortfarande sitter kvar

ovan porten kommer att överleva denna förvandling.

SVERIGE FÖRST

Moskva hade alltså 1918 blivit Rysslands och hela Sovjetunionens huvudstad. Men det hade den varit även tidigare, i flera hundra år – fram till 1712 då S:t Petersburg blev huvudstad. Sverige upprättade redan 1631 en permanent beskickning i Moskva – den förste ambassadören hette Johan Möller. Detta lär ha varit den första ständiga utländska beskickningen i Moskva. Ambassaden låg i det som kallades Svenska gården och som redan i början av 1600-talet upplätits av tsaren till svenska köpmän, ett slags handelsrepresentation.

Johan Möller dog dock redan året efter

Huset på Vorovskigatan var byggt på 1890-talet och hade tidigare huserat Vatikanens beskickning i Moskva.

han tillträtt och efterträddes som Sveriges sändebud av sin änka, Cathrina Stopius Möller, som sägs ha varit inte bara Sveriges första kvinnliga diplomat utan även den första kvinnan i världen med ett formellt diplomatiskt uppdrag. Men år 1634 plundrades och brändes det svenska residenset vid Tverskajagatan i Moskva på order av den ryske storfursten. Cathrina Möller berättade att det var med nöd och näppe hon undgick att bli dödad.

HUS ETT STENKAST FRÅN KREML

Sedan dröjde det en bit in på 1900-talet innan Sverige på nytt blev representerat av yrkesdiplomater i Moskva. I december 1916 stationerades den 33-åriga Claes Asker som generalkonsul i Moskva och för Sveriges räkning förvärvade han en fastighet på gatan Brussovskij Pereulok, endast ett par kvarter från Kreml. I huset inrymdes både konsulatets kansli och generalkonsulns residens. Claes Asker hade som ung tjänstgjort i Kinas sjö tullmyndighet och efter en karriär inom Separators

bolag i olika länder anställdes som svensk handelsattaché i Petrograd 1914.

Askers tid i Moskva blev dock kort – han tvingades fly med sin familj i samband med revolutionen och återvände 1918 till Sverige i en liten fiskebåt över Östersjön. Asker arbetade sedan en tid vid Sveriges ambassad i Kristiania där han avled 1919, bara 36 år gammal.

PROVISORISK AMBASSAD

År 1924 hade tiden läkt en del sår och diplomatiska förbindelser upprättades mellan Sverige och Sovjetunionen. En handfull svenska diplomater under C.G. von Heidenstam sändes ut från Stockholm för att upprätta ambassad i Moskva.

Diplomaterna fann huset på Brussovskijgatan i bedrövligt skick; Sovjet hade konfiskerat byggnaden och vägrade lämna tillbaka den till sina svenska ägare. Sverige tvingades i stället betala hyra till sovjetiska staten och dessutom var huset plundrat på ursprunglig inredning. Den förre generalkonsuln Askers bohag var

borta och dessutom var huset alldeles för litet för en svensk ambassad i en världsmakt.

Därför fick Sverige senare samma år, av den sovjetiska fastighetsmyndigheten Burobin, även hyra ett något större hus på Vorovskigatan 44 som tidigare huserat Vatikanens beskickning i Moskva. Denna jugendbyggnad skulle komma att vara hjärtat i den svenska moskvaambassaden i nästan 50 år, en period fylld av lokal- och bostadsproblem för den svenska beskickningen och dess personal.

Huset på Vorovskigatan 44 hade byggts av en industrimagnat åt sin älskarinna på 1890-talet, och bland annat försetts med en väldig venusstaty på ett av taktornen.

– Det sades att eftersom magnaten var medveten om att kärleken var ett övergående fenomen byggdes huset mycket snabbt, alltför snabbt, säger Sverker Åström, välkänd diplomat som tjänstgjorde som attaché i Moskva 1940–43.

Med tanke på alla reparationer, läckage och andra problem som drabbade huset

på Vorovskigatan låg det förmodligen något i det. Vilhelm Assarsson, ambassadör i Moskva under andra världskriget, skriver i sin bok *I skuggan av Stalin* att när han anlände till staden i mitten av februari 1940 hade venusstatyn, som var av bly, sjunkit rakt genom taket men att det knappast var en skönhetsförlust.

Vorovskihuset användes som ambassadens kansli och ambassadörens residens medan den övriga utsända personalen bodde i Brussovskijhuset som låg närmare Kreml.

– I källaren på Brussovskij bodde jag i ett år tillsammans med en massa kackerlackor, minns Sverker Åström, nu 93 år gammal.

GRUTS FÖRSLAG

Redan i mitten av 1920-talet började diskussionerna om att få till en rejäl och fräsch svensk ambassadbyggnad i Moskva. Ett förslag som Byggnadsstyrelsen och UD hade uppe var nytt hus på Brussovskijtomten. En av den tidens största svenska arkitekter, Torben Grut, som just svarat för ombyggnaden av Sveriges ambassad i Helsingfors, anlätades och tog fram ett förslag till ett nytt hus. Fastigheten ansågs då av Sverige fortfarande som svensk egendom. Sverige kunde dock tänka sig att även lämna sitt gamla hus vid Neva i Petrograd mot att definitivt återfå ägandet av Brussovskijtomten. Parallellt hade Sovjet i Stockholm planer på att bygga en ambassad på Tysta gatan i närheten av Karlaplan på Östermalm där Sovjets inofficielle representant i Sverige, Lenins vän Vorovskij, förhandlade om att få köpa en markbit kallad Urmakarens tomt.

Men det blev ingenting. De sovjetiska planerna för Tysta gatan i Stockholm stoppades och förhandlingarna om Brussovskij i Moskva rann ut i sanden. Andra tomter längre bort från Kreml erbjöds på 99-årigt arrende men Sverige tackade nej. Både för att tomterna inte ansågs tillräckligt bra och för att det var svårt att uppskatta kostnaderna. Den kända svenska firman Kreuger & Toll tillfrågades om de kunde lämna offert på en ambassad i Moskva men svaret blev att läget i Sovjet var sådant att det endast var möjligt att bygga på löpande räkning.

I januari 1926 ramlade taket ner i det rum på Brussovskij där den unge ambassadsekreteraren Staffan Söderblom (son till dåvarande ärkebiskopen Nathan Söderblom) bodde. Ambassadör von Heidenstam tvingades lägga en hel del tid på

att gräla med det sovjetiska utrikeskommissariatet för att Söderblom skulle slippa ligga under bar himmel i den smällkalla moskvavintern. Grälet slutade med att den uttyrande myndigheten, Burobin, nötdorftigt reparerade taket.

KASSASKÅP I SÄNGKAMMAREN

Ganska snabbt visade det sig alltså att även de hyrda lokalerna på Vorovski var dåliga och relativt snart blev de också för små. Ambassadören fick ständigt försöka använda sitt kontaktnät för att möjligen kunna hitta lägenheter att hyra åt sin personal. Alla i den svenska beskickningspersonalen bodde trångt. Kombinerade sov- och arbetsrum var vanliga. Militärattachéerna hade inga rum på ambassaden utan tvingades sköta sin känsliga verksamhet hemifrån bostaden. Överste Engelbrekt Flodström som var stationerad i Moskva under två perioder på 1940- och 50-talen beklagade sina bostadsförhållanden i ett brev till Försvarsstaben 1941: «Kassaskåpet står i sängkammaren, vilken är av den storleksordningen att två personer endast med stor svårighet kunna kläda sig samtidigt».

Flodström bodde då med hustru och son i en lägenhet på Vorovskigatan 52 som svenska staten lyckats få hyra av ASEA några år tidigare. Boytan var 33 kvadratmeter fördelade på kokvrå och tre små rum: sovrum med skrivbord och kassaskåp, vardagsrum samt i tredje rummet

bostad och skrivbord för militärattachéns biträde.

Militärattachéernas svåra arbets- och bostadsförhållanden löstes i och med inköpet av villan Rossolimo på våren 1941 men i övrigt fanns moskvaambassadens problem kvar. Ambassadör Vilhelm Assarsson var trots att han var fullt upptagen med det pågående världskriget aktiv i frågan och gick på lediga stunder runt i Moskva och letade efter en tomt åt Sverige. I ett brev till kabinettssekreteraren på UD skrev han sommaren 1941: «Jag har funnit en lämplig tomt vid Moskvafloden. Genom att bygga där skulle vi rent av kunna bidra till Moskvas förskönande».

Assarsson ville byta tomten vid floden mot den då sen ett par år tillbaka helt stängda svenska fastigheten i Leningrad. Han tog upp idén med utrikesminister Molotov som lovade intressera sig för saken. Men diskussionerna rann ut i sanden, förmodligen på grund av kriget.

TOMTBYTE

Det var först 1954, året efter Stalins död och två år efter nedskjutningen av DC-3:an som ambassadfrågan kom upp på nytt. Sverige var sedan decennier trångbott och splittrat i Moskva och Sovjetunionen hade samma situation i Stockholm, med bland annat ambassadens kansli spritt på flera olika adresser på Östermalm. Därför uppstod tanken på att länderna skulle byta tomter i sina respektive huvudstäder

I denna byggnad, en av de sju så kallade 'Stalinskraporna' i Moskva, fick den svenske ministern i Moskva Göran Ryding den 4 april 1960 det överraskande beskedet att de svenska planerna på en stor ambassad med utsikt över hela Moskva måste avbrytas.

och sedan bygga rymliga ambassader åt varandra. I Stockholm diskuterades bland annat det område där Radio- och tv-husen på Gärdet senare kom att byggas, men valet föll till slut på en stor sjötomt vid Ridarfjärden i Marieberg på Kungsholmen. Och i Moskva erbjöds Sverige en exakt lika stor tomt på randen av Leninbergen, i närheten av Moskvas väldiga universitetsbyggnad, en av de osannolika sju så kallade stalinskraporna i den sovjetiska huvudstaden. Det var visserligen relativt långt från centrum, i synnerhet jämfört med Brussovskijtomten som låg mer eller mindre bara ett stenkast från Kreml, men den nya tomtens läge högt ovanför floden och utsikten över hela centrala Moskva var fantastisk. Samma plats där Napoleon enligt traditionen ska ha stått 1812 och sett Moskva brinna - en riktig drömtomt!

«VÅRT SVAR PÅ POLTAVA»

På våren 1958 skrevs överenskommelsen mellan de båda länderna under. Sveriges riksdag beslöt att satsa tre miljoner kronor (i den tidens penningvärde) på ambassadprojektet. Byggstart var beräknad till våren 1960 och invigning sommaren 1962. Sverige skulle bygga för Sovjet i Stockholm och Sovjet för Sverige i Moskva. Men ambassaderna skulle ritas av en arkitekt från det egna landet. Byggnads-

styrelsen anställde den unge arkitekten Bertil Engstrand att svara för projektet i Moskva.

– Jag minns att det var en väldig utmaning – att utforma Sveriges hus i en världstad. Och det var ju ett väldigt uppfordrande läge med fri sikt mot Kreml, säger Bertil Engstrand när han för första gången på 47 år tar fram rullarna med ritningar på ambassaden i Moskva.

– Det här var verkligen min ungdoms stora äventyr. Och jag tror även att man på Byggnadsstyrelsen och UD såg det här projektet som en stor utmaning på sin tid, att bygga i Moskva.

Bertil Engstrands ambassadbyggnad var över 100 meter lång och i tre, delvis fyra våningar, byggd av vit sten och med en liten knäck på mitten.

– Knäcken skulle spela med floden nedanför. Jag minns att jag var lite inspirerad av Italienska kulturinstitutets byggnad på Gärdet i Stockholm som invigdes samma år som jag började arbeta med ambassadprojektet.

Det var en imponerande byggnad utan att vara storvulen på något sätt. Bertil Engstrand minns med viss förtjusning den kommentar han fick på sin modell över anläggningen när han för första gången visade den för Hans Brunnberg, då chef på Byggnadsstyrelsens utredningsbyrå.

«Ja, så detta är alltså vårt svar på Poltava?».

– Alla var överens om att detta skulle vara en svensk manifestation, erinrar sig Bertil Engstrand.

SOVJET SANJET

– Hela projektet överskuggades av motsatsförhållandet mellan vårt land och Sovjetunionen. Byggnadens fasad mot gatan gjordes sluten och distanserad medan fasaden mot floden var välkomnande och öppen. Alla kvalificerade rum placerades också ut mot floden och parken. Det var överhuvudtaget väldigt mycket hemlighetsmakeri, minns Bertil Engstrand.

På våren 1960 var alla ritningar godkända och projektet klart för byggstart. Då kallades en dag helt plötsligt den svenske ministern Göran Ryding upp till det sovjetiska utrikesministeriets väldiga byggnad för ett möte med vice utrikesminister Orlov. I rummet fanns också Artemiev, chefen för Burobin, det dåvarande sovjetiska fastighetsverket och Moskvas stadsarkitekt Loveiko.

Orlov meddelade kort att det inte skulle bli någon svensk ambassad på strandbrinken. Stadsplanen hade ändrats och Sverige erbjöds omgående en annan tomt.

Bertil Engstrand befann sig i Moskva på ett av sina många besök i sovjetmetro-

Ungefär den här utsikten – samma som Napoleon hade år 1812 när han stod och såg Moskva brinna – hade man haft från Sveriges ambassad i Moskva om Sverige fått behålla den tomt som Sovjetunionen tilldelade vårt land i mitten av 1950-talet men som plötsligt återkallades i april 1960, just innan spadarna skulle sättas i jorden.

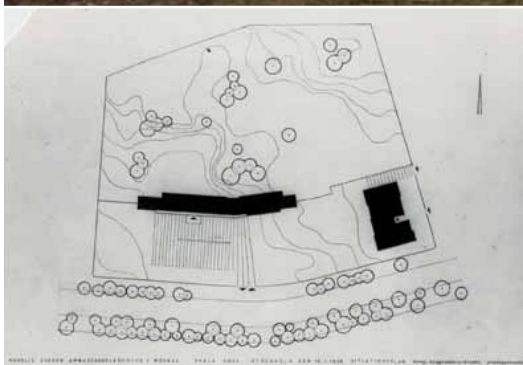

När tomten i närheten av Mosfilm-ateljéerna togs i anspråk av Sverige mot slutet av 1960-talet var området ännu en utkant i staden, i det närmaste ren landsbygd där det låg några ruckel.

Nedan. Arkitekten Bertil Engstrands modell av 'Sveriges svar på Poltava', det ambassadkomplex som det var meningen skulle kröna Moskva-flodens södra brink och ha fri utsikt mot Kreml.

Huvudbyggnaden skulle ha blivit närmare 100 meter lång. I det högre huset som hade sex våningar skulle personalen bo.

Byggnadsstyrelsens tomtkarta över det som var den svenska tomten i Moskva i slutet av 1950-talet

polen just den där dagen.

– Vi blev förstås väldigt överraskade. Samma kväll åkte jag och Ryding ut för att titta på den nya tomten som dock inte alls liknade den första, dessutom med ett betydligt sämre läge. Sovjet trodde att det bara var att flytta hela projektet till en annan plats men det gick naturligtvis inte.

Nästa dag protesterade Sverige med en not som överlämnades av Ryding till Orlov: «Svenska regeringen har med förvåning tagit del av meddelandet varigenom Sovjetunionens regering ensidigt upphäver en grundläggande bestämmelse i en mellan de båda regeringarna träffad överenskommelse».

Orlov uttryckte sin förvåning över notens sträva ton. Det var ju inte meningen att skada Sverige. Och även Norge hade av samma skäl – justering av stadsplanen – blivit av med en fin tomt i samma område.

I ett brev hem till kabinettssekreterare Belfrage på UD i Stockholm spekulerade Ryding i vilka de verkliga skälen kunde

vara. Han hade hört uppgifter om att det skulle byggas ett jättemonument över segern i andra världskriget – kanske skulle det placeras på den svenska tomten. Det ryktades också om ett gigantiskt minnesmärke över det sovjetiska genombrottet i rymden.

– Men jag tror Sovjet vid närmare eftertanke helt enkelt ville ge den svenska ambassaden en något mer diskret placering än vad vi först fick, säger Bertil Engstrand, 48 år senare.

OHYFSAD GÄST

Nio dagar efter Orlovs besked avbröt Sverige det svensk-sovjetiska ambassadprojektet. I Marieberg i Stockholm hade redan arbetena kommit i gång men stoppades.

Från sovjetisk sida var man dock angelägen att snarast lösa ambassadfrågan, bland annat eftersom landet hoppades på svenskt stöd för att Moskva skulle få världsutställningen 1967. I augusti 1960

erbjöds Sverige en ny tomt i Ostankinoområdet i norra delen av staden men den avböjdes ganska så omgående. Under 1960–61 var de svensk-sovjetiska relationerna ganska frostiga.

På Svenska flaggans dag, den 6 juni 1961, hade svenska ambassaden på Vorovskigatan stor mottagning. 850 personer var bjudna men bara 500 kom och det var kanske värdarna innerst inne tacksamma för med tanke på de begränsade utrymmena. Buffén stod uppdukad i ambassadörsparet Sohlmans sovrum.

«Ni har det visst trångt här» sa plötsligt en man till Rolf Sohlmans ryskfödda hustru Zina.

«Kanske ska ni bygga nytt. Förresten var det jag som stoppade ert bygge, jag är Moskvas stadsarkitekt».

Rolf Sohlman skrev i en rapport hem att Zina först försökte släta över påståendet men arkitekten stod på sig och till sist blev Zina arg och tyckte att det i så fall minsann inte var något att skryta med.

På våren 1972 var Sveriges ambassad i Moskva äntligen inflyttningsklar och bussar med nya möbler m. m. kom ända från Stockholm. Arton år hade då gått sen Sovjets och Sveriges överenskommelse om att byta ambassader i varandras huvudstäder.

Ambassadens anspråkslösa men västerländska bilpark 1972.

Den ohyfsade mannens försök att få Sverige att acceptera en tomt bidrog förmodligen inte till en snabbare lösning av ambassadfrågan. Inte heller det faktum att vice utrikesminister Firjobin en gång sa att Sverige nu accepterat en alternativ tomt, när det inte alls var så. Och ibland cirkulerade rykten i Moskvas diplomatkretsar att Sverige nu tackat ja till den eller den tomten.

Sverige ville å sin sida ha ersättning för projekteringen av ambassaden på tomten

vid floden, en summa som beräknades till 450 000 kronor.

UTDRAGNA DISKUSSIONER

Först 1962 var tiden mogen för nya diskussioner om ambassaderna. Redan på ett tidigt stadium hade Sovjet erbjudit Sverige alternativa ambassadtomter i ett område intill de stora filmateljéerna Mosfilm som låg längre bort på Leninbergen, några kilometer sydväst om Moskvas centrum. Och det var en av dessa tomter

som Sverige till sist accepterade på hösten 1962. Sovjet förespeglade då att Leninbergen skulle bli ett nytt administrativt centrum för Sovjetunionen och att bland annat Högsta Sovjet och Utrikesministeriet skulle flytta dit så småningom. Så blev det aldrig men åtskilliga ambassader byggdes och kantar fortfarande Mosfilmovskajagatan. Meningen var att Sveriges ambassad skulle vara klar senast 1968.

Det skulle dock dröja hela sex år innan grundstenen till Sveriges nya hus i Mosk-

Ambassadens gård domineras av Bror Marklunds skulptur *Gestalt i storm*.

va äntligen kunde läggas. Först var det utdragna förhandlingar om ersättningen för det första projektet och till slut, efter ett par år, gick Sovjet med på att betala 450 000 kronor.

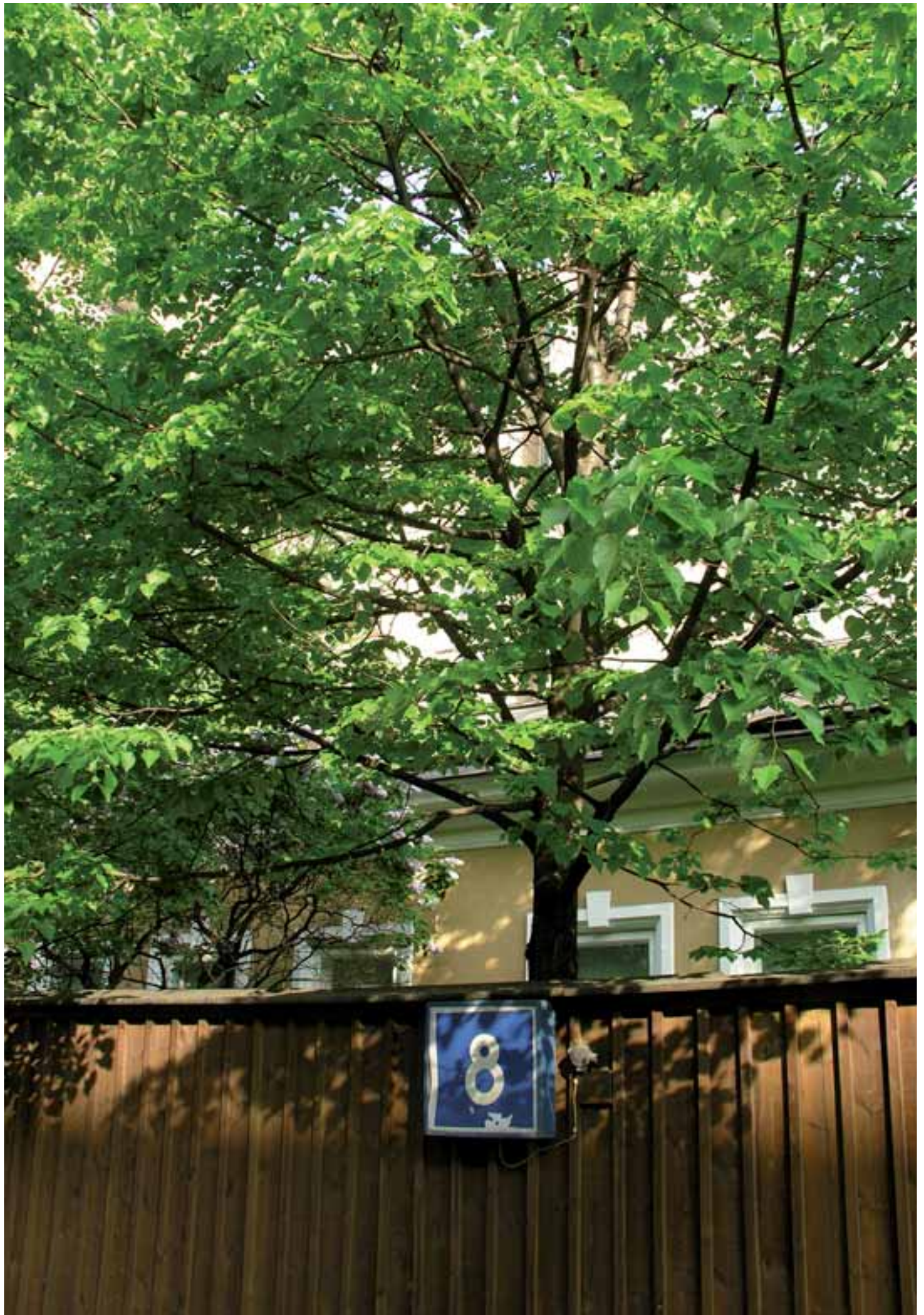
Men sen diskuterade länderna som det verkar i det oändliga till exempel vad de olika byggena kostade. Enligt svenska kalkyler skulle till exempel ambassaden i Moskva kosta tre miljoner kronor mindre än den sovjetiska i Stockholm, medan Sovjet ansåg att den svenska byggnaden i Moskva var fyra miljoner kronor dyrare.

Tämligen oförenliga förhandlingspositioner och 1966 såg det ganska hopplöst ut. I bakgrunden fanns ju också att den nya svenska tomten i Moskva, utan kremlutsikt och så vidare, i realiteten inte var likvärdig med den sovjetiska sjötomten i Stockholm.

Först den 2 juli 1968 inleddes bygget i Moskva och den 1 mars 1972 utväxlade Sverige och Sovjetunionen nya ambassader under pompa och ståt. **KV**

När Sveriges ambassad i Moskva invigdes 1972 omgavs den av rena landsbygden på det område som då hette Leninbergen men numera Sparvbergen. Nu ligger ambassaden i stadsmiljö med nya 40-50-våningshus alldeles i närheten.

Svenskhuset i Tolstoys kvarter

MATS CARLSSON LÉNART, *frilansjournalist*

Att svenska staten äger en stor trävilla från 1920-talet i centrala Moskva är säkert okänt för många. Villan som liksom ambassaden förvaltas av Statens fastighetsverk inköptes av Sverige mitt under brinnande krig 1941 och har sen dess varit en trivsamt bostad för svenska diplomater i den ryska huvudstaden.

Den stora villan vid Rossolimogatan i Moskva uppfördes som privatbostad i slutet av 1920-talet.

I BÖRJAN AV MAJ 1941 förklarades det tyskockuperade Norges utsända diplomater i Moskva som icke önskvärda i Sovjetunionen. Sverige hjälpte norrmännen att ta hand om en del egendom de annars hade tvingats överge, bland annat skrivmaskiner och möbler.

Äldst i gården på den norska ambassaden var inte någon av diplomaterna utan kanslisten Einar Krane, som arbetat på beskickningen ända sedan slutet av 1920-talet och som bott i Moskva längre än så. Krane var nära bekant med kanslisten på Sveriges ambassad, den nästan 30 år yngre Karl Reinius. Det var dock inte deras liknande positioner på var sin ambassad som gjorde att de umgicks utan för att de var släkt. Einar Krane var Karl Reinius morbror. Reinius var född i Ryssland under tsartiden där hans far, en köpman från Umeå, ägnat sig åt trävaruaffärer.

Einar Krane var, i alla fall om man ska tro dåtida svenska utsända, i Moskva på 1930-talet känd som den sovjetiska huvudstadens ende private husägare. Han hade 1932 lyckats köpa det av ryssen Kiseljov endast fyra år tidigare byggda huset på Bozjeninovskiygatan 8, en relativt stor enplansvilla i en slags jugendstil. Här bodde han med sin andra hustru, ryskan Ekaterina och hans avlidna första hustrus son i ett tidigare äktenskap, en pojke vid namn Jurij.

– Det var en härlig tid. Ett stort fint hus, många lekkamrater i närheten och skolan bara ett kvarter bort, minns Jurij 75 år senare. Efter att senare ha adopterats av Einar och Ekaterina ändrades hans namn till George Krane. Han blev senare norsk diplomat och var bland annat landets siste ambassadör i det gamla Jugoslavien. Nu lever han som pensionär i Oslo.

På våren 1941 var dock idyllen slut och klockan slagen för norrmännen i Moskva. Men Einar Krane som inte var utsänd diplomat stannade kvar ytterligare en tid för att avveckla det som fanns kvar av den norska representationen. Som skydd för honom flyttade systersonen Karl Reinius tillfälligt in i huset på Bozjeninovskiy 8.

Krane frågade också om inte Sverige ville hyra hans hus då han själv inom kort skulle resa till Sverige för att där återförenas med sin hustru och son som befann sig hos hans syster i Stockholm. Det erbjudandet var för ambassadör Vilhelm Assarsson en verklig ljuspunkt i en annars dyster och problemfylld tid för diplomaterna i Moskva. Militärattachén, överste Engelbrekt Flodström, behövde en anständig tjänstebostad. Och efter ytterligare en tid, den 26 maj 1941, ville Krane sälja huset till Sverige.

«Denna dag har helt oväntat möjlighet yppat sig för beskickningen att erhålla ytterligare ett hus. Det låter som en saga i denna världens mest överbefolkade stad». Så skrev ambassadör Assarsson till sin chef kabinetssekreterare von Dardel i Stockholm.

SNABB AFFÄR

Huset var på åtta rum, hade två kök och en tomt på 1650 kvadratmeter. Det var bråttom med affären för rädslan fanns att sovjetmyndigheterna annars skulle gå in och expropriera fastigheten. Eller att något annat lands ambassad skulle lägga ett högre bud.

En stämning från Körsbärsträdgården – Villa Rossolimo med veranda ligger på en inte särskilt stor men mycket grön, lummig och lugn tomt, centralt i Moskva.

Sveriges kulturattaché Lena Jonson disponerar i dag den stora våningen på Rossolimo.

Trots krigs- och kristider lyckades Assarsson snabbt få Stockholm med på affären. Bara några dagar senare var det klart att Sverige betalade 5000 us dollar för fastigheten, en summa som sattes in på en bank i New York. Ytterligare ett villkor för affären var att pojken Jurij skulle få inresetillstånd till Sverige.

Efter att ha levt med kassaskåp i sovrummet och sitt skrivbiträde boende i samma lilla lägenhet som han själv med familj såg militärattaché Flodström mycket fram mot att äntligen få flytta in i ett ståndsmässigt hus. Men det skulle inte bli så. Den tyska invasionen av Sovjetunionen den 22 juni 1941 gjorde att hela den utländska diplomatkåren i Moskva evakuerades till staden Kujbysjev, vid Volga, många hundra kilometer mot sydost – den stad som i dag återfått sitt ursprungliga namn Samara.

Det skulle dröja flera år innan Sveriges nya villa i Moskva skulle användas som det var tänkt.

SPIONBONING

Den förste svenske diplomat som verkligen bodde i Bozjeninovskij var överste Carol Bennedich, militärattaché i Moskva 1943–47. En person som senare skulle bli betydligt mer namnkunnig, för att inte säga ökad, flyttade in i huset i januari 1949. Det var den 43-årige överstelöjtnanten Stig Wennerström. Trots att han inte var chef för den militära avdelningen vid ambassaden utan endast flygattaché fick han med hustru och två döttrar flytta in i den stora våningen på Bozjeninovskij. Förste militärattachén överste Curt Juhlin-Dannfelt fick hålla tillgodo med en liten hyrd lägenhet där han bodde med sin dotter Julie som arbetade som skrivbiträde på ambassaden.

Det var ungefär vid denna tid som Wennerström förmodas ha blivit värvad som spion av sovjetiska underrättelsetjänsten GRU. Den andra, mindre våningen i huset hyrdes under den perioden av Norges ambassad och där bodde, vägg i vägg med Wennerströms, nyblivna NATO-medlemmen Norges ambassadråd.

Men efter ett par år flyttade fler av Curt Juhlin-Dannfelts anhöriga till Moskva och då fick Wennerströms maka på sig och flytta till en lägenhet.

– Det var ett spännande hus med alla sina stora kakelugnar. Särskilt minns jag de kraftiga och långa vedträna som kakelugnarna eldades med, berättar Curt Juhlin-Dannfelts yngsta dotter Ellen

Hammarskjöld, som var i 20-årsåldern när hon bodde i svenskvillan i början av 1950-talet.

– Vi utgick från att huset var avlyssnat och vi var också tämligen övertygade om att dvorniken, (det vill säga gårdskarlen) hade sovjetmyndigheternas uppdrag att hålla koll på oss. När pappa skulle avhandla något viktigt med en gäst så gick de alltid ut och promenerade. Men sammantaget var det ändå en trivsam tid, tycker Ellen Hammarskjöld.

ÄNTLIGEN ENGELBREKT!

År 1952 återvände dalkarlen Engelbrekt Flodström till Moskva för sin andra attachéperiod i den sovjetiska huvudstaden. Äntligen kunde han verkligen flytta in i det hus han genom sina bostadsklagomål själv medverkat till att Sverige köpte elva år tidigare. Men bara något år senare börjar det diskuteras om en annan diplomat med större familj ska få flytta in i den stora våningen i stället. Denna diskussion gjorde överste Flodström mycket upprörd och i ett brev daterat 23 februari 1954 begärde han att få avlösning i förtid och flytta hem om han inte fick bo kvar.

Turerna slutade med att Flodström, som närmade sig pensioneringen, fick bo kvar i den rymliga våningen.

I mitten av 1950-talet ändrades namnet på Bozjeninovskijgatan till Rossolimo-gatan, efter en italiensk kommunist. Sedan dess har Sveriges villa i Moskva rätt och slätt kallats Rossolimo.

FRÅN MILITÄR TILL KULTUR

Nu är det Sveriges kulturattaché i Moskva som disponerar den stora våningen på Rossolimo. En lugn och grön oas med ett i dag mycket centralt läge i den ryska huvudstaden, där markpriserna skjutit i höjden och skyskrapor byggs i en takt som sällan setts tidigare i vår värld. Även den förr nästan helt lantliga miljön kring gatan har blivit betydligt mer urban och numera finns ett stort höghus vid tomtgränsen. Men området är fortfarande ganska pittoreskt och bland de äldre hus som bevarats i närheten finns Leo Tolstoj's vinterbostad som numera är museum. **KV**

När Sverige köpte Rossolimo av norrmannen Einar Krane 1941 var kvarteren runt om rent småstadsaktiga. Numera har höghuset krupit alldeles intill tomtgränsen.

A photograph of a cozy living room. The walls are a warm, reddish-brown color. A large, ornate chandelier with multiple lit candles hangs from the ceiling. To the right, a window with a white frame looks out onto a bright outdoor scene. In the foreground, two dark leather armchairs are arranged around a small, dark wooden table. A lit candle sits on the table. A floor lamp with a woven shade is visible in the background.

Med historien i väggarna – Medeltidshotellet

SOPHIE MALMROS, *frilansskribent*

i Visby

Hotellet ligger alldeles intill ruinen av Helge And's medeltidskyrka. Från tornet syns tydligt den lägre 1600-talslängan och det högre 1200-talshuset.

MITT I DET ANRIKA myllret av gator och gränder i Visby innerstad ligger fastigheten Helgeandshuset 2. Denna fastighetsbeteckning går att finna på kartor flera hundra år tillbaka i tiden och fastigheten har troligtvis hetat så ända sedan medeltiden då den tjänade som helgeandshus.

I dag ägs byggnaden av Statens fastighetsverk som genom ett givande samarbete med hotellentreprenör Beata Wiman kunnat tillgängliggöra ytterligare ett kulturhistoriskt intressant hus för allmänheten. År 2006 slog Medeltidshotellet upp portarna för de resenärer som söker ett annorlunda boende i en historisk miljö.

PÅ EN GRUND FRÅN 1100-TALET

Kan man prata med ett hus? Åtminstone verkar det så när man hör Beata Wiman berätta. Under hela arbetet med att göra om den gamla byggnaden till hotell har man lyssnat på vad huset vill och inte vill. Man har anpassat sig till de förutsättningar som funnits och dragit fördel av allt som huset haft att ge. Många efterforskningar har också lett till ökad kunskap och förståelse. I dag återberättar man gärna husets historia för alla som besöker Medeltidshotellet.

Det första som möter besökaren är den höga medeltida byggnaden med sina hörnkedjor i sten, men bakom denna löper även en länga från 1600-talet som med tiden länkats samman med huset. Medeltidshuset är från 1200-talet och vilar på en grund från 1100-talet. Det är ett av få bevarade medeltidshus i Visby som inte är byggt som packhus eller kyrka utan som ett profant bostadshus. Det är dock inte känt vem som kan ha bott här från början. Senare omnämns det oftast som hospitalpredikantens bostad. 1600-talslängan består från början av flera byggnader som bland annat inrymt brygghus och fat-

tigstuga. Genom historiens gång har de byggts samman och detta är synligt inte minst på den södra fasaden där fönstren skiftar i storlek och sitter olika högt. År 1783 byggdes längan om till lasarett och 1837 fick den i stort sett det utseende den har i dag.

HELGE AND

Hela kvarteret har en lång spännande historia som sträcker sig bakåt till medeltiden. Förutom Medeltidshotellet finns här flera äldre byggnader samt ruinen av den medeltida kyrkan Helge And. Denna kyrka byggdes troligen först som pilgrimskyrka av Albert av Riga på 1100-talet. Då ska den ha hetat S:t Jakobs kyrka och varit en samlingsplats för den livländska Svärdsriddarorden, som hade missionen att omvända de baltiska länderna till kristendomen. Senare lär kyrkan ha upplåtits åt cisterciensernunnor som sökt sig innanför Visbys ringmur under 1400-talet då det var oroliga tider. Cistercienserklos-

Beata Wiman lyssnar på vad huset har att berätta medan hon putsar fönster.

Väggarna är färgsatta med inspiration från gotländska 1700-talsgårdar och putsen påslagen lite ojämnt för att ge en mjuk visuell effekt.

tren brukar annars alltid vara placerade på landsbygden och systrarnas ursprungliga kloster, Solberga, låg utanför ringmuren. Under flera sekel från 1300-talet och framåt har hotellet och husen runtomkring tjänat som helgeandshus och sedermera hospital och lasarett. I den medeltida delen av hotellet bodde hospitalspredikanten och i sextonhundratalsdelen har man bedrivit vård av fattiga och sjuka så länge som till 1946 då Militärstaben på Gotland tog över byggnaden. Fram till 2003 tjänst-

gjorde byggnaden som kontorslokal och logemente för militären.

SJUKHUS OCH FATTIGHUS

Helgeandshuset var våra tidigaste vårdinrättningar för sjuka, gamla och fattiga. I Europa fanns en särskild helgeandsorden med uppgift att hjälpa behövande. Denna orden fanns även i Sverige men benämningen helgeandshus är inte strikt kopplad till den utan användes ofta i allmänhet för institutioner där man erbjöd vård till

sjuka, gamla och fattiga. Oftast var det kyrkan och staden som finansierade helgeandshuset, och särskild kollekt samlades även in till verksamheten. Patienter med mer smittsamma sjukdomar vårdades i så kallade hospital och dessa placerades oftast utanför stadskärnan. Senare kom även helgeandshuset att kallas för hospital, och en tredje utveckling av den allmänna vården är införandet av lasarett. De olika benämningarna går mycket i varandra och lever kvar in i modern tid.

HOTELLET

När Beata Wiman fick höra talas om huset hade det stått tomt i två år. Hon såg potentialen i byggnaden som hotell med medeltida prägel. Planlösningen var idealisk med alla rum och långsgående korridorer. Tidigare hade hon i sitt arbete som produktutvecklare på ett turistföretag känt att det saknades ett hotell med ett bra medeltidskoncept på Gotland och här fanns chansen att göra en dröm till verk-

Inget badrum är det andra likt. Insynsskyddet i fönstret kommer från Habilis glasverkstad i Bäl.

lighet. Läget innanför ringmuren mitt i Unescos världsarv kunde inte vara bättre och att därtill få använda en befintlig medeltida byggnad var idealiskt. Idén sammanföll även med Statens fastighetsverks ambition att tillgängliggöra och levandegöra sina fastigheter för allmänheten, vilket ledde till ett givande samarbete.

HEJDA DET KONVENTIONELLA

Huset är förklarat som byggnadsminne, men endast på utsidan. Vid den här tiden var insidan präglad av den tråkiga kontorsinredningen från 1980-talet med vävtapeter och plastmattor. Att bygga om fastigheten till hotell skulle inte minska byggnadens kulturhistoriska värde och därför gav både Riksantikvarieämbetet och Statens fastighetsverk sitt samtycke till idén.

Bygguppdraget gick till Visby arkitektgrupp och Arriba som på ett varsamt sätt har försökt bevara så mycket som möjligt av husets historia. Alla rördragningar är vertikalt dragna från källaren till vinden för att rummen ska slippa långsgående rör. De horisontala dragningarna sker därför uppe på vinden och nere i källaren.

Varje rum har fått eget badrum som inrymts på bästa sätt i proportion till rummens storlek, som varierar från 13 till 22 kvadratmeter.

Man har haft mycket att ta ställning till under byggets gång.

– Ibland får man hejda det konventionella byggandet, säger Beata Wiman. På andra våningen finns till exempel en nisch i väggen som varit plats för en kamin. Vanligtvis skulle en sådan sak byggas för med en rak vägg, men hos oss får den vara kvar där och synas även om den i dag inte har någon funktion.

Ibland har de byggnadstekniska förutsättningarna fått diktera rummens ut-

formning. I ett badrum fanns det en balk som inte kunde flyttas och därför fick man anpassa sig och placera wc-stolen lite snett istället. Då man på nedervåningen ville riva fram en fönsterglugg man sett på en skiss från 1700-talets mitt, blev öppningen större än väntat. Det visade sig att huset haft en dörr där och av fönstret fanns nu ingenting kvar. I det fallet gjorde man en kompromiss genom att mura igen nedre delen men visa överstycket av dörröppningen.

Man har också fått en del intressanta överraskningar på köpet. Efter att man frilagt stenväggen nere på den allmänna toaletten uppenbarades en dörröppning till en gammal källarnedgång man inte känt till tidigare. Det var bara att tacka och ta emot. Beata Wiman önskade sig en öppen spis i loungen och som tur var fanns det en befintlig rökgång att tillgå. Eldstaden uppfördes där efter ett medeltida original som finns bevarat på medeltidskrogen Clematis i Visby. Man har under ombyggnationen hela tiden försökt leva med och anpassa sig efter husets förutsättningar.

BRANDSÄKERHET

Andra ställningstaganden har gällt brandsäkerheten. Det finns i dag många regler att följa i hotellbranschen då det gäller brandsäkerhet. Varje hotellrum är en brandcell och alla dörrar till hotellrummen är tunga branddörrar som klätts med träpanel. Väggarna och taken är målade med brandskyddsfärg. Brandskyddsbestämmelserna kommer man inte runt och därför är även 1700-talstaket i nedre våningen målade med brandskyddsfärg. Ett plus har dock varit att färgen i sig är lite gulaktig, vilket ger ytorna ett ålderdomligt utseende som smälter in väl.

På baksidan av hotellet har man mon-

I den frilagda stenväggen i toaletten innanför loungen visade sig spåren efter en igensatt äldre källarnedgång.

terat en vanlig brandtrappa, men från den medeltida huskroppen har man byggt en gedigen trappa av trä som passar bättre mot den gamla fasaden.

Beata Wiman betonar att man eftersträvar upplevelsen av medeltid snarare än en antikvariskt korrekt medeltid. Med-

eltidshotellet är ett upplevelsehotell och istället för en 'rå' medeltid erbjuder man en behagfull stil som känns lyxig men ändå har hemkänsla. Medeltidshotellens inredning är utförd i samarbete med Sophie Söderling som har utgått mycket från varje rums individuella karaktär. Hon

har tagit fasta på hur rummet upplevs, hur ljuset faller in och vad man har för utsikt. Utifrån dessa kriterier har hon sedan planerat planlösning, färgsättning och möblering.

– Det är gjort på ett lite kontroversiellt sätt, säger Beata Wiman, men det här hu-

set behöver det. Stenväggarna är färgsatta med inspiration från gotländska 1700-talsgårdar och putsen är påslagen lite ojämnare än den tidigare ytan vilket ger en behaglig visuell effekt. Sophie Söderling har arbetat som en konstnär med färgen och ljusets illusioner. Fönsternischen i det för övrigt gotlandsblå Jungfrurummet är målade i en ljus turkos nyans som får en att tro att det är solen som strålar in genom fönstret. På samma sätt har hon med färg förstärkt skuggorna i hörnen. Det syns inte förrän någon talar om det, men man påverkas av stämningen det ger. Till och med de nybyggda innerväggarna av trä är minutiöst planerade. Alla brädor är inte lika breda. Man har medvetet växlat mellan olika dimensioner för att det inte ska se för modernt och likformigt ut. Byggnadsnickarna har blivit beordrade att lämna slarviga glipor mellan brädorna och till målarnas förtvivlan har heller inga kvistar täckts av shellack. De lyser igenom den tunna vita färgen och får ge liv åt väggen. Alla dessa små detaljer passerar egentligen obemärkt, men tillsammans bidrar de till en känsla av äldre tider. På hotellrummen finns inga tavlor - väggarna i sig själva får vara konstverk.

Även möblerna i hotellrummen är designade av Sophie Söderling. Här har hon utgått från olika traditionella medeltida former. Stolen har den gotiska formen i ryggstödet och hotellets logga, som också den är utformad av Sophie Söderling. Loggan har den medeltida fyrklöverformen med ett kors hämtat från Svärdsridarordens emblem. Möblerna är av granträ som blåsträts och betsats till ett åldrat utseende. Förutom säng, bord och stol finns väggskåp och värdeskåp i samma utförande. I korridorerna finns möbler och antikviteter från 1700-talet som passar den historiska miljön och här och där i hotellet ser man små arrangerade stilleben av gamla böcker, vaser och andra föremål. Små detaljer som förhöjer hemkänslan och är en glädje för ögat.

MODERNA INSLAG

Dagens komfort kräver emellertid moderniteter och man har funderat på hur man skulle förhålla sig till dessa i inredningen. Det går i dag att få tag på nyproducerade strömbrytare och eluttag med gammalt utseende, men istället valde Sophie Söderling moderna don för att riktigt markera vad som inte är historiskt. Däremot är tv, minibar och säkerhetsskåp inbyggda i skåp för att inte störa synintrycket.

De nytilkomna badrummen bryter också av i en modern men sober och tidlös stil. Inredningen går i stenfärger med så mycket badrumslux som utrymmet tillåter. I vissa rum får man plats med badkar, i andra är det lite trängre. I vissa fönster har man vackra insynsskydd av Eva Helin från Habilis glasverkstad i Bäl och i andra släpper man fram utsikten. Inget badrum är det andra likt.

FÖLJA GÄSTEN TILL RUMMET

Beata Wiman framhåller fördelarna med att driva ett litet hotell. Det blir mer hemtrevligt och kontakten med gästerna blir mer personlig. När någon bokar rum frågar de alltid om gästen har några allergier. Till saken hör att på Medeltidshotellet ligger det fårskinnsfällor i stolarna och man bjuder gärna på valnötter från det stora valnötsträdet på gården. Dessutom har man även hundar som gäster på hotellet. Det finns nämligen på Medeltidshotellet ett rum där hundar är tillåtna. Här får hunden en egen liggkudde och vattenskål, och som välkomstgåva ett tuggben. Rummet kan även tjäna som rum för gäst med ledarhund. Då finns det information i blindskrift och andra standardiserade funktioner för synskadade i rummet. Det finns för övrigt två rum för rörelsehindrade på hotellet. Trots vovvarna har hotellet fått bra betyg vid allergitest, vilket måste bero på att det helt saknar heltäckningsmattor. Men man fortsätter ändå alltid att fråga gästerna om de har någon allergi. En annan tradition har blivit att alltid följa nyanlända gäster till rummet. Från början berodde det på att man vid hotellstarten inte hade fått siffrorna till dörrarna levererade än, men sedan fortsatte man för att det var så trevligt. Med ett litet hotell kan man kosta på sig mer trevnad och komfort, säger Beata Wiman.

På Medeltidshotellet berättar man gärna om huset och dess historia. Man ger också tips på aktiviteter och har då och då vinprovning och egna temahelger som passar in i miljön. Under medeltidsveckan förstärker man upplevelsen av medeltiden lite extra med exempelvis rosenblad på golven och särskilda evenemang. Planer finns redan nu på att utvidga verksamheten i framtiden.

SPÖKEN

Hotellet hyser ibland fler än de inbokade gästerna. Beata Wiman har fått vänja sig vid att dela hus med spöken, eller osaliga andar som den korrekta benämningen ly-

der. Självt ser hon ingenting, säger hon... ja, utom möjligen den där farbrorn som sitter i en fåtölj i loungen. Men honom ser hon bara ur ögonvrån och inte när hon tittar rakt på fåtöljen. Hon antog att det var en synvill ända tills hennes kollega berättade att hon såg samma sak.

Andra mer mottagliga människor, både bland gästerna och delar ur personalen samt de medier som ibland fått kallas in, vet att berätta om de olika personligheterna som dröjt sig kvar här efter sin död. Några har man också fått hjälpa över till andra sidan. När hotellet invigdes var biskop Lennart Koskinen inbjuden att konsakrera alla ut- och ingångar.

- Jag gick runt med honom i alla rum, till och med upp på vinden. Men där var det något som tog emot. Stämningen är inte helt ok däruppe. Eller för att uttrycka det med Koskinens ord:

Här var det inte bra.

- Det finns vissa medier som helt enkelt vägrar att gå upp dit, säger Beata. Man kan bara spekulera i vad som har hänt där, men som tur är finns det ingenting av den stämningen nere i de trivsamma hotellvåningarna. I vintras då Sveriges alla biskopar var på besök i Visby bodde de på Medeltidshotellet, och så här i efterhand har Beata och personalen kunnat konstatera att det varit mycket lugnare på spökfronten. Kanhända finns det ett samband.

Många människor har vistats i det här huset genom århundradena. Man har arbetat här, sökt vård eller ödmjukast bett om tak över huvudet. Nu är det åter ett hus öppet för övernattningsgäster, men i dag kommer gästerna lyckligtvis av en angenämare anledning. Kanske kan man prata med ett hus. Historien som samlats sig i väggarna ger ett mervärde och är en inspirerande upplevelse för den nutida besökaren. **KV**

Spökar det? Nej, det är bara fotografen som leker med sin skugga.

Hudspecialisterna på Läckö

GÖRAN PRAGE, *frilansskribent*

SOM EN STORMAKTSTIDENS gräddbakelse längst ut på Källandsö ligger Läckö slott med det blånande innanhavet Vänern som fond i norr. Fasaden lyser vit i solen, och när jag går närmare gnistrar den putsade fasaden förföriskt av tusentals mikroskopiska solar.

Men glimret skyddar bara på ytan, inte på djupet. Den vita skönheten har inre problem. Delar av innerväggarna på Magnus Gabriel de la Gardies barockslott har fått fuktskador och flera fasader har blodliknande strimmor i form av fuktälskande rödalger.

FÖRSVAGAT SKELETT

Den stora boven i denna sjukdomshistoria är kalkcementen. Syftet var en gång att ge slottet en hållbar, tät och underhållsfri fasad. Och visst har den hållit, men tyvärr också hållit kvar fukten. Kalkcementputsen som lades på under förra renoveringen, mellan 1959 och 1974, har gjort att fasaderna sugit åt sig fukt så att bland annat träbalkarna ovanför fönstren börjat ruttna. Interiören har skadats genom saltinträning från kalkcementbruket som har kristalliserats. Träbalkarna är svårt angripna och måste avlägsnas och ersättas tillsammans med delar av den underliggande tegelmuren. Här är det inte tal om att ersätta med 1950-talets håltegel utan med massivt handslaget tegel för femtio kronor styck och importerat från Danmark. Men först måste slottets ytterfasad befrias helt från kalkcementputsen.

Det är smått förvånande att man så sent som på 1960-talet inte var klar över fuktriskerna. Gillis Åström, förvaltare på Statens fastighetsverk, vill inte gärna använda ordet fuskbygge, men epitetet ligger snubblande nära.

– Man visste nog inte bättre. Tanken var att kalkcementputsen skulle fästa bra och sitta länge, men fuktinneslutningen är något som slottet lidit av sedan dess. Fäster bra gör det onekligen, men detta i kombination med fuktinneslutning och frostsprängning gör att stora bitar av tegel och fogar bryts loss och faller ner tillsammans med putsen. Putsen sitter så hårt på

Magnus Gabriel de la Gardies barockslott på Kållandsö lyser i solskenet men under den vita putsytan finns ett problem.

teglet att det tar ett par tre timmar per kvadratmeter att bila bort putsen och få ett underlag som gör att vi kan laga murverket och lägga på kalkputs, säger Gillis Åström.

TVÄRVETENSKAPLIGT PROJEKT

Sedan 1999 driver Statens fastighetsverk ett tvådelat projekt med fokus på Läckö slott där arkitekten Ewa Sandström Malinowski, teknologie doktor vid Göteborgs universitet, är projektledare för forskningsdelen av projektet. För restaureringsdelen har slottsarkitekten Roni Wallin och förvaltare Gillis Åström huvudansvaret. Jan Zälle representerar hantverkssidan och är SFV:s förlängda arm, både som kontrollant och arbetsledare. Hans reflektioner, observationer, anteckningar och diskussionsinlägg har starkt bidragit till förståelsen av komplexiteten i hantverket och de faktorer som påverkar resultatet.

Syftet med forskningen är att utveckla ett putsbruk som både tekniskt och historiskt är kompatibelt med slottets ursprungliga material. Forskningen ska även utveckla material av lokala råvaror och återskapa metoder för framställning och applicering av kalkbruk.

Riksantikvarieämbetet har systematiskt dokumenterat de underliggande, frilagda murytorna bland annat genom digital fotografering med vidvinkeloptik. I datorns bildbehandlingsprogram har murväggarna gjorts skalenliga och rektifierade. På detta sätt sparas mycket tid och pengar jämfört med tidigare när man dokumenterat genom teckningar eller inexakta bildmontage.

– Genom digitalbearbetningen av bilderna får vi bättre överblick. Vi kan bedöma autentiska murverk och kan ta färre bilder på närmare avstånd. Det är lättare att urskilja strukturskillnader i fasaden. Exempelvis framträder den gamla biskopsborgens ringmur från 1200-talet tydligt, där den ligger inbäddad i slottsmuren, säger Hanna Menander på Riksantikvarieämbetet.

En vidareutveckling från Åbo Akademi av C14-metoden testas för att bland annat

åldersbestämma kalkbruket i ringmuren. Och innerväggar har laserskannats för att dokumentera alla ojämnheter tredimensionellt.

KALKPUTS EN KOMPLEX PROCESS

Ironiskt nog fanns kunskapen tidigare. Redan Magnus Gabriel de la Gardie gav vid mitten av 1600-talet order om att kalkputs till Läckö slott skulle framställas av kalksten från Kinnekulle. Han har fått rätt igen och det gäller nu att återerövra historiska kunskaper.

Kalkputs är ingen enhetlig beteckning för något man kan hälla ur en säck och blanda med lite sand och vatten. Kalkputs är slutpunkten i en komplex process, alltifrån analysen av kalkstenslagren till hantverkarens empiriska kunskap och fingertoppskänsla när han låter 'snuten' ge kalkputs den sista finishen före avfärgningen med bredpenseln. Alla variabler däremellan, exempelvis materialval, blandningsförhållanden, temperaturer, mognad och lagring, måste samverka för att ge den bästa lösningen inför varje delmoment i produktionsprocessen.

Till stor del växer kunskapen fram genom mötet mellan hantverkare och forskare. Kemister, geologer, byggnadsarkeologer och arkitekter möter en yrkeserfarenhet som inte utnyttats i doktorsavhandlingar men som nedärvt under generationer av mästare. 'Handens intelligens' är ett uttryck som enbart lyfter fram en del av kompetensen inom hantverket. Kunskapen har genom århundraden visat sig i resultatet, kalkputsens själv – dess estetik, funktion och hållbarhet.

Jonny Eriksson är muraren som fick

Träbjälkarna i muren är helt uppruttna av den innestängda fukten.

Jonny Eriksson vid kalkugnen där kalken bränns i 1000 grader i nästan en vecka.

kontakt med Läcköprojektet för några år sedan i samband med utvärderingen av putsytor på slottet. Jonny undervisar på hantverksskolan DaCapo, där han åter byggt upp kunskapen bland annat kring bränningen av kalksten. För att få upp volymerna av bränd kalk till Läckö konstruerar nu DaCapo med ekonomiskt stöd från sfv en ny och större ugn för att klara topparna i produktionen när slottet börjar kräva större volymer.

Kalkstenen som nu används bryts vid foten av Kinnekulle i det lilla kalkbrottet vid Kakeled, nära Västerplana. Statens fastighetsverk har tillsammans med föreningen Kinnekulle Kalkbrännare fått brytningstillstånd av länsstyrelsen i Västra Götalands län. Tillståndet gäller för totalt 5 000 ton under tio år.

75 TIMMAR I 1 000°C

Det är ingen kokbok eller byggmanual man följer, snarare är det traditionella metoder som nu återerövrats. Det tar nästan en vecka att bränna kalken om man räknar med tiden för uppvärmning och avsvälning. Under 75 timmar ska ugnen hålla temperaturnivån på 1 000°C.

– Nu börjar vi få kontroll över hur vi ska packa kalkstenen och fördela stenstorlekarna i ugnen för att få en homogen bränning av kalken, säger Jonny Eriksson.

Släckningen av den brända kalken görs vid Läckö slott.

– Vi har under flera år utvärderat både våtsläckt och stukasläckt kalk. Till slut valde vi den så kallade stukasläckningen som metod, huvudsakligen för att den ger ett kalkbruk som är smidigare och lättare att applicera på större fasadytor utan att ge skarvar. Detta bruk är även lätt att upparbeta på nytt efter flera månaders lagring, säger Ewa Sandström Malinowski.

Stukasläckningen innebär att man tar ut den svalnade, brända kalkstenen (kalciumoxid) och varvar den med sandskikt innan den vattenbegjuts och övergår i släckt kalk (kalciumhydroxid) under stark värmeutveckling.

Till skillnad från cementbruk, som kan läggas på tjockt och som fordrar vatten för att härda, tar kalkputsens luftens koldioxid för att härdas, karbonatiseras. Man måste därför putsa med ganska tunna lager för att undvika krympsprickor när bruket torkar och underlätta karbonatiseringen. Luftens koldioxid får därmed sluta cirkeln

Skadade delar av muren renoveras med massivt handslaget tegel.

av kemiska reaktioner genom att i binde-medlet återskapa kalkstenens kalk (kalciumkarbonat).

– I yta är det fråga om ett par tre fotbollsplaner, ställda vertikalt, säger Jan Zälle som är kontrollant och arbetsledare för putsrenoveringen vid slottet. Sex putslager ger en tjocklek på cirka 30 millimeter på en total muryta av uppemot 15 000 kvadratmeter.

I dag ligger 25 kubikmeter färdigt kalkbruk i lager och väntar på murningsarbetena. En del har applicerats på huvudborgens södra fasad och en del ska användas till en planerad verkstad för kalkbruksframställning intill slottet.

'ANDNINGEN'

Frostsprängning är ett stort hot och målet är därför att få till en kalkputs som klarar att släppa igenom fukten både inåt

och utåt. Avgörande för denna 'andning' är kalkputsens porstruktur med både fina kapillärsystem och lite större porkanaler. Det förekommer också slutna luftporer, som kan fungera som elastiska 'krockkuddar' om det öppna porsystemet helt mättas på vatten, fryser till och utvidgar sig. Utvecklingen av porstrukturen är i sin tur bland annat beroende av sandens olika kornstorlekar, vatteninblandningen under släckningen av kalken, blandningen av bruket samt inte minst känslan i appliceringen.

Hur mycket som än gjorts rätt genom hela tillverkningsprocessen, kan ändå allt spolieras i den sista fasen när muraren jämnar ytan. Här gäller det att det känsliga porsystemet inte täpps till. Annars kan ett tätt kalkskal bildas i putsytan med ett underliggande sandskikt som förlorat kalken som bindemedel. En hantverkare som

Det tar tid, men inom ett tiotal år ska slottet ha fått en ny yttre hud som kan andas.

är van att arbeta med kalkcementputs när den är mjuk gör exempelvis ett stort misstag om han bearbetar kalkputsen innan den börjat stelna.

– Men vi ska inte tro att den nya putsen är underhållsfri. Det kommer även i fortsättningen att vara nödvändigt med ett planerat underhåll, säger Gillis.

ALLT STÖRRE KONTAKTYTOR

Inom ett tiotal år har slottet förhoppningsvis fått en ny hud som kan andas igen utan att skada bärande balkar och innerväggarnas målningar. Även sfv kan andas ut. Kostnaderna för projektet slås ut på flera år tack vare att slottet får en långlivad puts. Dessutom kommer satsningarna att till stor del gynna ny kunskapsuppbyggnad inom framtida generationers discipliner och professioner.

– Vi har fått allt större kontaktytor i

samarbetet med våra involverade aktörer såsom forskare, kulturinstitutioner, föreningar, universitet och yrkesmän. Därför har vi också säkrare och snabbare kommit fram till en beständig kalkputs för Läckö slott. Jag är övertygad om att Magnus Gabriel de la Gardie lugnt kan sova vidare i vetskapen om att hans ögonsten börjar återfå en varmare och friskare hudfärg, tack vare just den kalksten han förordade, avslutar Gillis Åström.

Man måste få en större förståelse för komplexiteten i kalkbruksframställningen, inte minst inom industrin, med förenklade paketlösningar, lönsamt volymtänkande och tidsjakt i produktionen. Kalkbruk är värt ett bättre öde och bör återfå sitt berättigade utrymme i dag. För om all återerövrad kunskap utnyttjas rätt har kalkputsens sedan länge bevisat att den kan hålla i hundratals år. **KV**

Gillis Åström är förvaltare vid Statens fastighetsverk och den drivande kraften bakom projektet.

SOLDRIVET VANDRARHEM PÅ UTKLIPPAN

På Utklippan utanför Karlskrona kan man från och med i sommar bo på ett solenergidrivet vandrarhem. Uppvärmningen av varmvatten sker med hjälp av solpaneler, och el produceras via solceller som efter transformering har en spänning på 220–230 volt.

Utklippan är Sveriges sydostligaste ögrupp och består av två låga skär – Norraskär och Södraskär. Mellan de två små öarna finns en skyddad hamn där en stor mängd svenska och utländska seglare lägger till varje sommar. Södraskär är bebyggt och det är här – i ett hus som tidigare använts av militären – som Statens fastighetsverk iordningställt det soldrivna vandrarhemmet.

Byggnaden har flera rum och två samlingslokaler. På en display på väggen kan man avläsa temperaturen i varmvattentanken och man kan även se hur mycket energi som solcellerna producerar.

Vandrarhemmet, som drivs av Svenska kryssarklubben, kommer även att hålla öppet under vår och höst då många ornitologer söker sig till Utklippan för att skåda och ringmärka sjöfågel i naturreservatet.

HEMLIGA RUM HEM I VARDAGSRUMMET

I höst har vi möjlighet att följa med in i Statens fastighetsverks hemliga rum hemma i tv-fåtöljen. Det är Svea Television som, inspirerade av SFV:s hemligarum-dag i våras, gjort en tv-serie med besök vid tolv av Statens fastighetsverks byggnader och anläggningar runt om i landet.

Programmen sänds från och med 31 augusti i svt 1 söndagar klockan 19.15. Vi får följa med bakom annars stängda luckor och dörrar till Bodens fästning, Grimskärs skans i Kalmarsund, Dramaten, Gamla riksarkivet och Riddarholmskyrkan i Stockholm. I programmen tas vi med till Väderöarnas fyrplats, Bohus fästning, Svartsjö slott och Borgholm. Det marina arvet hemligheter avslöjas i programmen om Skeppsholmen i Stockholm och Basareholmen och fästningsöarna God natt och Kurrholmen utanför Karlskrona.

Programledare är författaren och tv-producenten Melker Becker, som säger att han vill att publiken ska känna historiens vingslag och förvånas över att det finns så mycket spännande svensk historia bara bakom en stängd dörr. Läs mer om tv-serien på www.svt.se.

Hemliga rum – svt 1 söndagar klockan 19.15.

BEFÄSTNINGAR OCH KULTURARV

I februari 2007 begärde Statens fastighetsverk, Fortifikationsverket och Riksantikvarieämbetet att regeringen skulle lämna besked om bevarande, framtida ägande och förvaltning av ett närmare tjugotal försvarsanläggningar som bedömts tillhöra det nationella kulturarvet. Regeringen har nu fattat beslut i frågan vilket innebär att tio försvarsanläggningar ska avyttras, medan fyra anläggningar blir kvar i statlig förvaltning. Det krävs ytterligare utredningar innan beslut kan fattas kring de resterande fyra anläggningarna.

För SFV:s del innebär regeringsbeslutet att Tingstäde skans 1 på Gotland och Oscar 11:s fort i Göteborg även fortsättningsvis ska ingå i förvaltningsuppdraget. Ett regeringsbeslut från april 2008 innebär dessutom att 15,2 cm-batteriet och ERSTA-batteriet på Landsort överförs från Fortifikationsverket till SFV.

Bland de tio försvarsanläggningar som ska avyttras finns Vabergets fästning i Karlsborg och Västra Hästholmens fort i Karlskrona som båda förvaltas av SFV.

Innan regeringen fattar ett slutgiltigt beslut om vad som ska hända med de resterande anläggningarna, anser man att ytterligare utredningar måste genomföras. Därför har man givit RAÄ och SFV i uppdrag att se över den nuvarande definitionen av begreppet nationellt kulturarv, samt att lämna förslag på vilka fastigheter som långsiktigt ska förvaltas av staten.

Landsort.

NYGAMMAL BRO TILL DROTTNINGSKÄRS KASTELL

Tillsammans med kastellet Kungsholmen behärskar Drottningkärs kastell inloppet till Karlskrona. I samband med att vägen ut till den gamla 1600-talsbefästningen behövde rustas passade Statens fastighetsverk på att återskapa såväl den ursprungliga vägsträckningen som de gamla broarna.

Tillsammans med den nya vägsträckningen och broarna, som rekonstruerats efter 300 år gamla ritningar, har Drottningkärs fått en ny värdig entré.

Broarna är tjärade, guldfärgade ek-klot pryder stolparna och vägen har fått ett tunt lager grus.

– Vi hoppas att förvandlingen av Drottningkärs kastell ska göra det till ett ännu attraktivare kulturhistoriskt utflyktsmål, säger Anders Magnusson, förvaltare på Statens fastighetsverk.

Drottningkärs kastell ger en god uppfattning om 1600-talets fästningsbyggarkonst. Fästningen domineras av ett mäktigt försvarsverk, donjonen, som var avsett för artilleri, förläggning och krutförråd. Det är byggt i gråsten och har tre våningar. Befästningen är omgiven av fyra bastioner som döptes efter svenska drottningar – Maria, Hedvig, Ulrica och Christina.

Nygammal bro till Drottningkärs kastell.

Sveriges EU-kontor i Bryssel.

SVERIGES EU-KONTOR I BRYSSEL

Torsdagen den 19 juni överlämnade generaldirektör Bo Jonsson det nyrenoverade EU-representationskontoret i Bryssel till EU-minister Cecilia Malmström. Byggnaden har på mycket kort tid moderniserats för att stå klar då Sverige blir ordförandeland i EU 2009. I dag är byggnaden ett modernt, ljust och effektivt kontor med en öppen och välkomnande karaktär.

Utmaningen för Statens fastighetsverk, arkitekter och inblandade specialister har legat i att rusta upp en kontorsbyggnad från början av 1970-talet så att den känns modern och motsvarar dagens krav på tekniska installationer, samtidigt som ytan utnyttjas maximalt.

Även exteriören har fräschats upp. Fasaden har rengjorts genom sandblästring och en ny exteriör belysning förstärker kvällstid byggnadens centrala plats vid Square de Meeûs.

Svenska representationsbyggnader utomlands ska vara nordiskt ljusa och eleganta och gärna visa upp svensk design. Detta tillsammans med svensk natur har inspirerat BAU arkitekter. Arkitekterna har valt kalla färgtoner mot den solbelysta sidan av byggnaden och varmare färger mot norr. Färgerna i såväl kontorsrum som gemensamma utrymmen är medvetet försiktiga – det är istället väggarnas kulörer, parken utanför och konsten som ska synas.

VICTORIAHUSET VID LÄCKÖ SLOTT

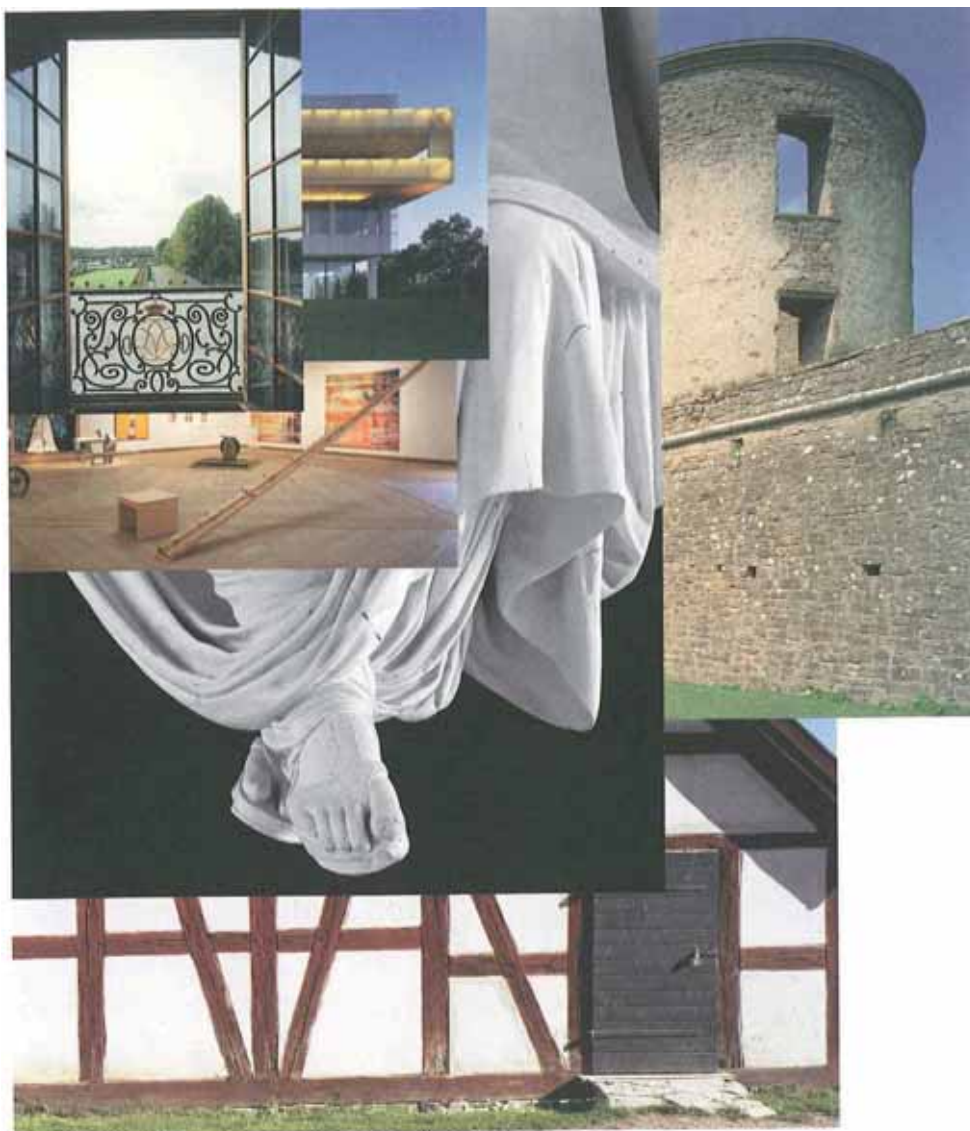
Ett tävlingsteam från White Arkitekter AB i Göteborg, bestående av Gunilla Hagberg, Mattias Lind, Ulla Antonsson, Åsa Hallén och Mattias Nordström, vann arkitekttävlingen om att utforma Victoriahuset – ett naturum med restaurang vid Läckö slott.

Tillsammans med bland andra Stiftelsen Läckö slott gav Statens fastighetsverk ett löfte att bygga Victoriahuset till kronprinsessan Victoria på hennes 30-årsdag 2007. Fem av Sveriges mest välrenommerade arkitektkontor har efter en öppen prekvalificering deltagit i tävlingen.

De fem förslagen har varit anonyma för juryn och bland annat bedömts utifrån byggnadens arkitektoniska kvaliteter, dess relation till slottet och tävlingstomten samt restaurangens och utställningshallens utformning.

Tanken med Victoriahuset är att besökare ska kunna se, känna, lyssna till och läsa om Läcköområdets unika natur- och kulturvärden, liksom Vänerskärsgården och Väneren. Victoriahuset ska ha en samlande, välkomnande och informerande funktion för Läckös gäster. Ett krav som arkitekterna tagit hänsyn till i sitt arbete är att byggnaden ska vara anpassad för barn och ungdomar samt tillgänglig för alla. Victoriahuset planeras vara klart för invigning år 2010.

Halva kungariket är ditt (och ryms på 400 sidor)

VISSTE DU att du som svensk medborgare är delägare i flera slott, spännande fästningar, fantastiska hus och en hel del marker som skogar, fjäll, kronoholmar och parker?

Inte ens vid rikets gränser slutar dina egendomar – Sveriges ambassader i utlandet tillhör också svenska folket.

Nu presenterar Statens fastighetsverk allt detta i en bok med titeln *Halva kungariket är ditt*. Boken blir en resa genom Sverige från skogen och älvarna i norr till Mal-

möhus slott i söder och vidare över världens alla kontinenter. Texter av varierande längd ger historia, anekdoter och fakta. Åtta längre artiklar ger fördjupad kunskap om bland annat våra fästningar, kungsgårdarna och Sveriges ambassader.

Halva kungariket är ditt visar på de kulturarv vi fått arva av våra förfäder och det kulturarv vi själva skapar för kommande generationer. Boken berikar dina kunskaper och din upptäckarglädje.

Halva kungariket är ditt är en vacker bok

– generöst illustrerad och med en behagligt lättläst text. En bok att läsa i länge och lite då och då.

Huvudförfattare är Lars Hjertberg, byggelseantikvarie, kulturhistoriker och journalist. Fotograf är Åke E:son Lindman som är en av landets främsta arkitekturfotografer med uppdrag över hela världen.

Boken ges ut hösten 2008 i samarbete med Gullers förlag och kostar 395 kronor, frakt tillkommer. Boken kan beställas på sfv:s hemsida www.sfv.se **KV**

Prenumerera på Kulturvärden. Mot en expeditions- och portoavgift på 140 kronor får du fyra nummer av Kulturvärden. Ring 08-696 70 00 och beställ din prenumeration.